

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Darina Bačová
Beata Juráková
Mária Onušková

Využitie poznatkov o sakrálnych stavbách na Slovensku v spoločenskovednom vzdelávaní

2015

Publikácia bola vydaná a financovaná z prostriedkov ESF
v rámci národného projektu Profesijný a kariérový rast
pedagogických zamestnancov.
ITMS kód projektu 26120130002
ITMS kód projektu 26140230002

**Využitie poznatkov o sakrálnych stavbách
na Slovensku
v spoločenskovednom vzdelávaní**

Darina BAČOVÁ
Beata JURÁKOVÁ
Mária ONUŠKOVÁ

OBSAH

Úvod

Prvý tematický celok

- 1| Sakrálné stavby vytvorené na Slovensku v jednotlivých historických obdobiach (B. Juráková)
 - 1.1| Význam a pôvod sakrálnych stavieb
 - 1.2| Charakteristika a história sakrálnych stavieb, ich umelecký štýl
 - 1.3| Charakteristika sakrálnych stavieb na Slovensku a ich umelecký štýl
 - 1.4| Špecifické sakrálné stavby na Slovensku
 - 1.5| Prehľad významných sakrálnych stavieb na Slovensku

Druhý tematický celok

- 2| Návrhy na využitie poznatkov o sakrálnych stavbách v rámci edukačného procesu (D. Bačová, M. Onušková)
 - 2.1| Zaradenie témy Sakrálné stavby na Slovensku do ŠkVP
 - 2.2| Vzdelávanie v sakrálnej stavbe v danom regióne prostredníctvom exkurzie
 - 2.3| Požiadavky na spracovanie dištančnej úlohy a na spôsob ukončenia vzdelávacieho programu
 - 2.4| Prezentácia ukážok jednotlivých stavieb (DVD ukážky) a tvorba učebných úloh k prezentovaným ukážkam

Tretí tematický celok

- 3| Realizácia konkrétnych návrhov v praxi (D. Bačová, M. Onušková)
 - 3.1| Návrh tvorivých aktivít formou aktivizujúcich metód rozvíjajúcich kreativitu žiaka

Záver

Zoznam bibliografických odkazov

Úvod

Učebný zdroj *Využitie poznatkov o sakrálnych stavbách na Slovensku v spoločenskovednom vzdelávaní* je študijným materiálom pre účastníkov akreditovaného vzdelávacieho programu *Sakrálné stavby na Slovensku a ich využitie vo vyučovaní*, ktorí sa rozhodli implementovať poznatky o sakrálnych stavbách na Slovensku do edukačného procesu prvýkrát, ale aj pre učiteľov, ktorí prichádzajú na vzdelávanie s cieľom rozšíriť si profesijné kompetencie súvisiace s využitím témy v edukačnom procese.

Študijný materiál tvoria tri kapitoly, ktoré obsahovo korešpondujú s tromi tematickými celkami akreditovaného aktualizácieho vzdelávacieho programu. Prvá kapitola vysvetľuje význam a pôvod sakrálnych stavieb, orientuje sa na charakteristiku sakrálnych stavieb a ich umelecký štýl, na históriu a stručnú analýzu konkrétnych sakrálnych stavieb na Slovensku. Druhá kapitola sa zameriava na zaradenie témy do školského vzdelávacieho programu, na konkrétne návrhy využitia teoretických poznatkov o sakrálnych stavbách v rámci edukačného procesu. Obsahuje aj požiadavky na spracovanie dištančnej úlohy a na spôsob ukončenia vzdelávacieho programu pre účastníkov vzdelávania. Tretia kapitola prináša návrhy tvorivých aktivít rôznymi formami a metódami, prácou s textom, ktoré rozvíjajú kreativitu žiakov implementáciou témy sakrálnych stavieb v edukačnom procese.

Veríme, že učebný zdroj využijú účastníci vzdelávacieho programu, ktorých jeho obsah oslovil, a tiež tí, ktorí sa rozhodli aplikovať niektoré návrhy autoriek učebného zdroja do praxe s cieľom skvalitniť svoju pedagogickú prácu.

Východiskom viacerých úloh v našom učebnom zdroji sú texty tvoriace samostatnú prílohu, ktorú v tlačenej podobe dostane každý účastník aktualizácieho vzdelávacieho programu priamo na vzdelávaní.

Autorky

Prvý tematický celok

1| Sakrálné stavby vytvorené na Slovensku v jednotlivých historických obdobiach

Prvý tematický celok vzdelávacieho programu *Sakrálné stavby na Slovensku a ich využitie vo vyučovaní* je zameraný na význam a pôvod sakrálnych stavieb, na charakteristiku jednotlivých typov sakrálnych stavieb nachádzajúcich sa na Slovensku a ich zaradenie do daného umeleckého štýlu, na analýzu jednotlivých konkrétnych sakrálnych stavieb na Slovensku, stručne opisuje históriu vybraných sakrálnych stavieb, ale aj na zaradenie témy v umeleckej literatúre. Tento tematický celok (TC) realizujeme využitím teoretických znalostí, rôznych druhov prameňov s témou sakrálnych stavieb a prostredníctvom čitateľských stratégií, teda ciele vzdelávania vzhľadom na účastníkov vzdelávacieho programu (VP) sú zamerané nielen na témy obsahovo súvisiace s témou sakrálnych stavieb, ale aj na spôsoby a postupy, ktorými účastník získava poznatky o tejto téme, analyzuje ich a diskutuje o poznatkoch o sakrálnych stavbách. Prácou s textom, využitím čitateľských stratégií, účastník získava námety, ako žiaka aktivizovať a viesť k samostatnosti pri získavaní, triedení a analyzovaní poznatkov a pri realizácii témy o sakrálnych stavbách v praxi.

Ciele

Analyzovať teoretické východiská zaradenia témy sakrálnych stavieb do edukačného procesu v konkrétnom predmete.

Poznať historické udalosti ovplyvňujúce vznik sakrálnych stavieb.

Využiť umelecký štýl sakrálnych stavieb na Slovensku v edukačnom procese.

Poznať sakrálné stavby v danom regióne.

Využiť čitateľské stratégie v edukačnom procese pri práci s textom obsahovo zameraným na sakrálné stavby.

Úlohy pre učiteľov

Návrh úloh na prácu s textom zameraným na základné pojmy v oblasti sakrálnych stavieb. Účastníci vzdelávania pracujú v skupinách, lektor usmerňuje ich činnosť.

1. Vytvorte z predložených materiálov vlastný text, ktorý bude obsahovať 130 – 150 slov.
2. Charakterizujte svoj postup pri tvorbe textu.
3. Vytvorte kritériá hodnotenia textu na didaktické účely.
4. Zhodnoťte vytvorený didaktický text.
5. Vytvorte plagát, ktorého základom budú informácie z vášho textu. Cieľom plagátu je spropagovať sakrálnu stavbu.
6. Reflektujte postupy práce v predchádzajúcich úlohách.
7. Zhodnoťte zadania úloh 1. – 4. z didaktického hľadiska vzhľadom na ich využitie v rámci vyučovacích hodín pre vašich žiakov.

1.1| Význam a pôvod sakrálnych stavieb

Sakrálné stavby slúžili najmä na bohoslužobné účely, ale zároveň boli vyjadrením umeleckej vyspelosti a duchovnej kultúry národa a dodnes patria k významným historickým a architektonickým pamiatkam. K sakrálnym stavbám môžeme zaradiť napr. kostoly, kláštory, synagógy, kaplnky, kalvárie, pútnické miesta a cintoríny a vo väčšine prípadov ide o dodnes živé stavby, ktoré už mnoho storočí či desaťročí slúžia svojmu pôvodnému účelu – náboženskému kultu. Výnimku tvoria synagógy, ktoré patria v súčasnosti k najohrozenejším sakrálnym pamiatkam.

Sakrálné stavby vznikli ako prejav náboženského správania (vzdávanie úcty božstvu alebo Bohovi, vyznávanie a šírenie jeho učenia), čo sa významne odráža na ich stvárnení a zariadení. Sakrálné stavby majú symbolický obsah a zahŕňajú celé spektrum ideových, ideologických a sociálnych odkazov – umelecko-historických, teologických, liturgických, sociologických, antropologických, dejín mentalít a dobovej spirituality, na pozadí spoločensko-historických a politických súvislostí. (Kvasnicová, Polomová 2008)

Sakrálna architektúra slúži náboženskému kultu a zhromažďovaniu veriacich. Už od raného stredoveku bolo úlohou cirkevných stavieb predviesť veľkosť a silu Boha a cirkvi. Fresky, kamenné reliéfy, maľby a drevorezby neslúžili len ako dekorácia, ale predovšetkým predstavovali náboženské učenie v obrazoch na miestach, kde človek komunikuje s nadprirodzenou (nadpozemskou) skutočnosťou. Toto obrazové znázornenie chápali aj nevzdelaní ľudia, a preto takmer všetky sakrálné stavby boli bohato zdobené. V minulosti však kostoly plnili aj funkciu zastrešených trhovísk, miest na zhromažďovanie obyvateľstva, či útočísk pred nebezpečenstvom, najmä v čase vojen. A hoci v súčasnosti prežíva náboženstvo určitú krízu, sakrálné stavby naďalej ostávajú centrami náboženského života a zároveň sú vyhľadávanými turisticko-historickými pamiatkami nielen pre veriacich návštevníkov.

1.2| Charakteristika a história sakrálnych stavieb, ich umelecký štýl

Slovensko je starou kresťanskou krajinou a na celom jeho území sa nachádza veľa zaujímavých sakrálnych stavieb, z ktorých mnohé sú staré niekoľko storočí. Základným typom sakrálnej stavby je kostol, zborový dom, resp. synagóga. (Kvasnicová, Polomová 2008) V súčasnosti sú spomedzi sakrálnych stavieb najviac zastúpené kostoly (z počtu cca 2 500 sakrálnych objektov predstavujú 20 % celkového rozsahu). Na území Slovenska nájdeme rôzne typy kostolov (katolícke, evanjelické, pravoslávne, židovské – synagógy), ale aj iné stavby – kláštory, cintoríny a kalvárie. V rôznych časových obdobiach dominovali rozličné stavebné štýly, ktoré boli podmienené technickými možnosťami, spoločenskými potrebami, kultúrnym vývojom a dobovým vkusom. Aj na sakrálnych stavbách sa prejavil a zachoval stavebný štýl konkrétneho historického obdobia, často sú zmesou viacerých umeleckých slohov.

1.2.1| Typy sakrálnych stavieb

Z architektonického hľadiska sú sakrálné stavby situované mimo sídla v krajine alebo sú súčasťou mesta a vidieka (Kvasnicová, Polomová 2008, s. 49).

Sú to:

- **kostolné areály** (kostol, cintorín, kaplnka, zvonica),
- **kláštorné areály mimo sídla** na vyvýšeninách (benediktíni) a v údoliach (cisterciáni, premonštráti, kartuziáni, kamalduli),
- **kláštorné areály v sídle** pri hradbách (františkáni, minoriti, dominikáni, klarisky, kapucíni, augustiniáni, novoveké rehole jezuiti, piaristi, ursulínky),
- **cintoríny** (v stredoveku bol areál kostola s cintorínom ohradeným múrom) boli bežnou súčasťou mesta a dediny,
- **kalvárie, krížové cesty, pútnické areály**,
- **židovské getá** (časť mesta, v ktorej dobrovoľne alebo nedobrovoľne žije obyvateľstvo rovnakého náboženského, národnostného alebo rasového pôvodu) **a suburbiá (predmestia)** – synagóga alebo modlitebňa, študovňa, škola, rituálne kúpele (mikve).

Tieto stavby môžu stáť samostatne (solitéry) alebo sú súčasťou stavby s inou hlavnou funkciou – administratívno-správnou, obytnou, charitatívnou, zdravotníckou, vzdelávacou a podobne. (Kvasnicová, Polomová 2008)

Sakrálné stavby odrážali stavitel'sko-umelecký sloh (štýl) charakteristický pre jednotlivé historické obdobia. Pri niektorých stavbách však nie je možné jednoznačne určiť architektonický sloh, pretože v priebehu ich výstavby sa sloh a štýl doby menil alebo boli ich časti v neskorších obdobiach obnovované a prestavované.

1.2.2| Kostoly v historických obdobiach

Výraz kostol je odvodený od latinského slova „castellum“ – opevnené miesto, hradisko, lebo prvé kresťanské kostoly na našom území sa budovali na opevnených hradiskách (Kvasnicová, Polomová 2008).

Kresťanský kostol je miesto, kde sa kresťania od 4. storočia zhromažďujú na slávenie eucharistie, teda na pripomínanie si Kristovej vykupiteľskej obety. Z toho je odvodený prvotný význam kresťanského chrámu ako **domu ecclesie** (domu cirkvi, zhromaždenia Božieho ľudu).

Typy kostolov

Typológia kostolov na našom území vychádza z rôznych kritérií (Kvasnicová, Polomová 2008, s. 50). Podľa príslušnosti k náboženstvu delíme kostoly na:

- **kresťanské** (rímskokatolícke, gréckokatolícke/pravoslávne),
- **evanjelické** (kalvínske, protestantské, zborové domy, modlitebne),
- **židovské** (synagógy),
- **moslimské** (mešity) – na území Slovenska nie sú doložené.

Podľa administratívneho členenia (rímskokatolíckej cirkvi) delíme kostoly na:

- **katedrálne** (sídla diecézneho biskupa),
- **dekanské** (v sídlach dekanátu),
- **farské** (v sídlach farnosti),
- **filiálne** (podliehajúce farnosti, neuskutočňujú sa v nich všetky obrady).

Podľa inej hlavnej funkcie poznáme kostoly:

- **kláštorné** (súčasť kláštorného areálu),
- **kapitulske** (sídla kapituly) – kapitula je zbor kanonikov pri hlavnom kostole (arcibiskupskom, biskupskom) alebo chráme, riadiaci sa vlastným poriadkom,
- **pútnické**,
- **mauzoleá**,
- **baptistéria**,
- **zemepanské**,
- **karnery**,
- **špitálske**.

Podľa dispozičného a priestorového riešenia poznáme kostoly:

- **pozdlžne** – baziliky, pseudobaziliky, haly (siene), pseudohaly, haly s bočnými kaplnkami, jedno- až trojlodové, variabilný uzáver presbytéria (pravouhlé, polygonálne, s apsidou polkruhovou alebo podkovovitou),
- **centrálne** – rotundy, baptistéria, karnery, pôdorys štvorca, gréckeho kríža, oválu, elipsy.

Podľa významu kostola v rímskokatolíckej cirkvi delíme kostoly na:

- **baziliky major** (pápežské baziliky v Ríme),
- **baziliky minor** (Šaštín, Levoča, Staré Hory, Rajecká Lesná a i.).

Podľa materiálu a stavebnej technológie delíme kostoly na:

- **murované** (kameň, tehly),
- **drevené** (evanjelické, gréckokatolícke/pravoslávne),
- **kombinované**.

1.3| Charakteristika sakrálnych stavieb na Slovensku a ich umelecký štýl

Románske obdobie (8. – 12. storočie)

Kultúra raného feudalizmu sa vyvíjala z rímskej starovekej kultúry, preto ju nazývame románskou kultúrou (od slova Roma – Rím). Nositeľom a šíriteľom kultúry bola kresťanská cirkev.

Kostoly a hrady sa stavali v románskom slohu, pre ktorý sú typické pôdorysy v tvare kríža (latinského), ambity (chodby) okolo apsidy (polkruhový alebo pravouhlý výklenok pre hlavný oltár), mohutné kamenné klenby na hrubých podporných stĺpoch, veľmi hrubé steny a polkruhovitý oblúk (na oknách a vchodoch). Kostoly zdobili maľované obrazy, sochy a nástenné maľby, ktoré znázorňovali výjavy z náboženského života. Románske kostoly mali pevnostný charakter s vežou a opevnením (Podolinský 2009).

K sakrálnym románskym stavbám patria:

- **pozdĺžne kostoly** – baziliky: jednolodové a viaclodové (2- až 5-lodové),
- **centrálne stavby** – rotundy, baptistéria (krstiteľnice), karnery (dvojposchodové stavby, vo vrchnom poschodí je kaplnka, v spodnom ossarium – kostnica).

Ako stavebný materiál slúžilo spočiatku drevo, neskôr kameň a tehla. Na našom území sa zachovalo pomerne málo románskych stavieb. Z veľkomoravského obdobia boli odkryté iba základy kostolov a palácov. Zo Slovenska sú známe napríklad:

- baziliky: Nitra, Krupina, Spišská Kapitula, Bíňa,
- rotundy: Skalica, Križovany, Bijacovce, Ducové,
- kláštory: Hronský Beňadik, Bzovík, Skalka pri Trenčíne, Diakovce, Krásna nad Hornádom, Jasov,

- kaplnky: Banská Štiavnica, Kremnica,
- kostoly: Kostolany pod Tribečom, zvyšky románskeho kostolíka na Nitrianskom hrade, Drážovce, Párovce pri Nitre,
- karner: Banská Štiavnica.

Obdobie gotiky (12. – 15. storočie)

Gotická kultúra a umenie vznikli okolo polovice 12. storočia vo Francúzsku. Od polovice 13. storočia sa postupne šírili do našich krajín. Gotická architektúra sa zbavila masívnosti románskych stavieb. Využitím štíhlych pilierov, rebrovej klenby, lomeného oblúka a dômyselného podporného systému sa stavby odľahčovali. Stavalo sa z kameňa alebo z tehál. V gotickom slohu sa stavali cirkevné i svetské stavby: kostoly, kláštory, hrady, mestské brány, meštianske domy.

Gotické sochárstvo sa spočiatku uplatňovalo ako doplnok architektúry (výzdoba stĺpov, portálov). Neskôr sa vytvárali samostatné sochy, ktoré zväčša zobrazovali postavy madon (matky s dieťaťom) a svätcov. Gotické maliarstvo sa rozvíjalo na dreve maľovaných obrazoch, v jemnej knižnej výzdobe, v maľbe na okenných sklách a v nástenných maľbách (freskách). (Lukáčová 2003) Na Slovensku patria medzi naše najvýznamnejšie gotické pamiatky:

- farské kostoly: Bardejov, Kremnica, Prešov,
- kostoly: Banská Štiavnica, Levoča,
- Dóm sv. Martina v Bratislave,
- Dóm sv. Alžbety v Košiciach,
- drevené zrubové kostolíky: Hervartov.

Obdobie renesancie (14. – 16. storočie)

Slovo renesancia pochádza z talianskeho slova *rinascimento*, čo znamená znovuzrodenie, návrat. Renesancia vznikla v Taliansku a časovo zodpovedá obdobiu približne od roku 1300 do roku 1600. Bolo to obdobie nových zmien. Renesancia chcela oživiť antickú kultúru. Umelci napodobňovali antické monumentálne stavby a ich cieľom bolo dosiahnuť symetrický, zjednotený vzhľad. (Glancey 2007)

Renesančná architektúra preberá mnohé prvky antiky. Ako protiklad ku gotickým lomeným oblúkom sa uplatňujú pravouhlé priestory: štvorec, obdĺžnik a kocka, ale i guľa. K tradičným materiálom, ako sú kameň, drevo a tehla pribudli nové – terakota, majolika a glazované tehly. Malta sa nepoužívala len ako spojivo, ale aj na omietky. Od 16. storočia sa v interiéroch používala štuková výzdoba (sadrová ornamentálna výzdoba), ktorá bola najskôr biela a v neskoršom období aj zlátená.

Dôležitým stavebným prvkom bola kupola. Významným výrazovým prvkom renesančných domov sú ich štíty. Príbuzné domovým štítom sú atiky – steny, ktoré zakrývajú bežnú sedlovú strechu. Majú rovnakú výšku ako domový štít a často predstierajú v skutočnosti neexistujúce poschodie. Tento motív sa bežne vyskytuje pri prestavbe pôvodných gotických domov. (Glancey 2007) Na Slovensku sa z renesančných stavieb zachovali zvonice: Poprad, Kežmarok, Stráže, Ľubica, Tvarožná, Spišská Belá.

Obdobie baroka (16. – polovica 18. storočia)

Barok je umelecký a myšlienkový smer, ktorý sa šírila z Talianska a Španielska. Renesancia ako intelektuálne hnutie bola málo prístupná prostému ľudu, preto sa prejavila vôľa rešpektovať vieru a obnoviť prísnejšiu disciplínu pod vedením pápeža. Z tohto popudu vzniká barok, ktorý mal za úlohu nájsť útočisko v cirkvi a pôsobiť na zmysly veriaceho. (Glancey 2007)

Slovo „barroco“ sa zrodilo v portugalskom jazyku na označenie orientálnych perál nepravidelných tvarov. Neskôr sa význam rozšíril o pojem niečoho jedinečného, zvláštneho alebo rozmarného. Barok sa začal v posledných rokoch 16. storočia a poznačil európsku civilizáciu až do obdobia okolo roku 1760 a prenikol do všetkých druhov umenia.

Barokové umenie rozdeľujeme na tri vývojové obdobia (Glancey 2007):

- **rané,**
- **vrcholné,**
- **neskoré – rokoko.**

V baroku sa od počiatku vyvíjajú dva súbežné smery:

1. **dynamický** – slobodne mení všetky prostriedky architektonickej tvorby,
2. **klasizujúci** – dedičstvo renesancie, preberanie antického tvaroslovie.

Baroková architektúra prebrala známe stavebné techniky. Používali sa najmä tehly spájané maltou, bohato zdobené omietky, stĺpy, rôzne druhy klenby. Stĺpy majú dekoratívnu funkciu. Päťka bola statická a hlavica bohato zdobená. Driek bol točený alebo bol zdobený kvetinovou girlandou. Okná boli pozdĺžne a často sa vyskytovali aj elipsovité okná. Typickou barokovou strechou je manzardová. Veže bývaly zakončené najčastejšie zvonovou alebo cibulovou strechou. Barokoví architekti dbali viac na dojem ako na funkčnosť, dôležitá bola symetria. (Lukáčová 2003)

Cirkevné stavby boli najčastejším typom barokovej architektúry. Rekonštruovali sa pôvodne gotické chrámy alebo sa stavali nové chrámy, ktoré boli svetlejšie, čo zvýšilo dramatický dojem. Steny, kupoly a stropy pokrývali maľby znázorňujúce alebo s postavami svätcov alebo mytologických postáv (častý motív bacuľatých anjelov), vzbudzujúce pocit guľatosti alebo nekonečne vysokých stropov. Na výzdobu sa používalo zlato, štika, umelé farebné mramory a pestré farby, ktoré umocňovali pocit pompéznosti, vznešenosti, nadradenosti a nesmierneho bohatstva cirkvi a Boha. (Lukáčová 2003)

Na Slovensku sa zachovalo množstvo barokových sakrálnych stavieb, napr.:

- Jezuitské kostoly v Trenčíne, Košiciach, Skalici, Banskej Bystrici; Františkánske kostoly v Trnave, Prešove, Filakove;
- Kláštorňý kostol v Prievidzi;
- Evanjelické artikulárne kostoly postavené z dreva v Hronseku a Kežmarku;
- Gréckokatolícke dedinské kostoly postavené z dreva – Bodružal, Ladomirová;
- Kostol sv. Trojice v Bratislave;
- Kaplnka sv. Jána Almužníka pri Dóme sv. Martina;
- Alžbetínsky kláštor v Bratislave.

Obdobie klasicizmu (polovica 18. – polovica 19. storočia)

Klasicizmus vznikol v polovici 18. storočia vo Francúzsku, odkiaľ sa rozšíril do celej Európy a USA (Glancey 2007).

Klasicistické obdobie sa opäť navracia ku klasickému umeniu antiky, jeho racionalite a harmónii. V architektúre sa uplatnila symetria, uzavretosť foriém. Na Slovensku sa v klasicistickom slohu stavali sakrálné stavby s pozdĺžnym

aj centrálnym pôdorysom: pozdĺžny pôdorys (ev. kostoly v Banskej Štiavnici, Tisovci, Poprade, kat. kostoly v Košiciach, Dolnej Krupkej, Šali nad Váhom) alebo centrálny pôdorys (ev. kostol v Banskej Bystrici, Košiciach, Levoči, Krupine, Zemianskom Podhradí, kat. kostoly v Čataji, Komárne).

Obdobie secesie (prelom 19. a 20. storočia)

Secesia sa na Slovensko dostala ku koncu 19. storočia a na začiatku 20. storočia. Devätnáste storočie bolo obdobím veľkých zmien v architektúre a hľadania nových ciest. Nastala zvýšená orientácia na občianske, bytové, priemyselné, verejné a iné praktické stavby a ich riešenie uľahčovali nové konštrukcie vychádzajúce z nových materiálových možností, aké poskytovali železobetón, oceľ, sklo, keramika a pod.

Vytvorila sa osobitná uhorská secesia, ktorej predstaviteľmi boli najmä Ödön Lechner a István Medgyaszay. Jednou z najznámejších Lechnerových stavieb na Slovensku je Kostol sv. Alžbety, zvaný Modrý kostolík, v Bratislave. Medgyaszay bol autorom viacerých kostolov, ale najznámejší je prvý oceľobetónový kostol na Slovensku v Muli pri Veľkom Krtíši. K najzaujímavejším dielam secesie na Slovensku patrí mauzóleum rodiny Andrássyovcov v Krásnohorskom Podhradí. Centrálna stavba má monumentálnu vnútornú výzdobu stien, s prvkami egyptskej a byzantskej architektúry. (Zdroj: http://sk.wikipedia.org/wiki/Secesn%C3%A1_architekt%C3%BA_na_Slovensku)

1.4| Špecifické sakrálne stavby na Slovensku

Na Slovensku sa nachádzajú niektoré sakrálne stavby, ktoré sú z hľadiska architektúry špecifické. Patria k nim už spomínané drevené kostoly, ktoré sú špecifickými stavbami hlavne pre sever a východ Slovenska a spájajú sa hlavne s pravoslávny náboženstvom. Ďalšími špecifickými stavbami sú synagógy, kláštory, ktoré na Slovensku začali vznikať už od 9. storočia. Na Slovensku sa okrem týchto špecifických stavieb stretneme aj s mauzóleami a kalváriami, ktoré dotvárajú náboženský obraz Slovenska.

1.4.1 | Drevené kostoly

Na Slovensku sa nachádzajú unikátne drevené kostoly, ktorých zvláštnosťou bola technológia výstavby – všetok materiál musel byť z dreva a pri jeho stavbe sa nesmeli použiť klinec. V drevených kostoloch sa prelínali prvky západnej, najmä rímskej a východnej, byzantskej kultúry. V súčasnosti je na Slovensku okolo 50 sakrálnych pamiatok pochádzajúcich zo 16. – 18. storočia. Drevené kostoly delíme na **rímskokatolícke drevené kostoly**, **evanjelické drevené kostoly** a **drevené kostoly východného obradu (cerkvi)**.

7. júla 2008 bolo osem drevených kostolov zapísaných do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO ako **Drevené kostoly v slovenskej časti Karpatského oblúka** (Dvořáková 2009):

Kostol svätého Františka z Assisi (Hervartov),

Kostol Všetkých svätých (Tvrdošín),

Kostol Najsvätejšej Trojice (Kežmarok),

Drevený artikulárny kostol (Leštiny),

Drevený artikulárny kostol (Hronsek),

Chrám svätého Mikuláša (Bodružal),

Chrám svätého Michala Archanjela (Ladomirová),

Chrám Prenesenia ostatkov svätého Mikuláša (Ruská Bystrá).

Najstaršie drevené kostoly na Slovensku pochádzajú z 15. storočia a predstavujú objekty **rímskokatolíckej cirkvi**. Stavali sa pomocou zrubovej konštrukcie a podobu týchto objektov ovplyvnila gotická architektúra. Odtiaľ pochádza aj ich názov – **kostoly gotizujúceho charakteru**.

Najčastejšie boli situované na vyššie položených miestach, súčasťou ich areálov sú aj cintoríny s jednoduchými drevenými, pieskovcovými a liatinovými krížmi. Celý areál je ohradený zrubovou alebo kamennou ohradou so vstupnou brámkou zastrešenou šindľom. Súčasťou areálu je aj drevená zvonica. Na Slovensku sa zachovalo 6 drevených kostolov tohto typu (Hervartov, Tvrdošín, Zábrež – skanzen v Zuberici, Žilina – Trnové, Rudno – skanzen v Martine a gréckokatolícky chrám v Brežanoch pri Prešove).

Osobitý typ drevených kostolov tvoria **protestantské kostoly (artikulárne)** z prelomu 17. a 18. storočia. Architektúra je jednoduchá a v popredí je zobrazovanie starozákonných biblických postáv, novozákonných výjavov a citátov

z Biblie. Z počtu 38 artikulárnych kostolov dodnes stojí len päť (Leštiny, Istebné, Kežmarok, Hronsek a Paludza-Svätý Kríž).

Ako protipól k západnému chápaniu kresťanstva vznikli v strednej a vo východnej časti Karpát sakrálné objekty **východokresťanského náboženského obradu – gréckokatolícke chrámy (cerkvi)**. Drevené kostolíky na východnom Slovensku majú zrubovú základnú konštrukciu. Charakteristickým znakom drevených cerkví je ich trojdielnosť, ktorá symbolizuje Svätú Trojicu – interiér je rozdelený na tri časti: predsieň (babinec), chrámová loď, svätyňa. Ako strešná krytina sa používali drevené šindle, ukladané do rozličných vzorov. V dekoračných prvkoch sa používali aj kovové predmety, najmä železné kríže. Stupňovité stanové strechy, kupoly a vežičky cibulového tvaru dodali týmto kostolom špecifickú podobu. (Dudáš, Gojdič, Šukajlová 2007)

Najvýraznejšou a nevyhnutnou súčasťou drevených chrámov je **ikonostas** (z gréckeho *eikon* – obraz, *stasis* – stavba), ktorý oddeľuje svätyňu od lode. Je to drevená stena s obrazmi svätých – ikonami, umiestnených podľa liturgicky predpísaného poradia. Ikony sú zoradené v štyroch radoch a ukončuje ho ikona Kalvárie. Interiér býva zdobený nástennými a nástropnými maľbami, ktoré čerpajú námety zo Starého a Nového zákona, a maliari týmito výrazovými prostriedkami oboznamovali ľud s ich obsahom. Každá ikona je „napísaná“ na dreve a má hlbokú symboliku.

Na severovýchode Slovenska sa dodnes zachovalo asi 40 drevených cerkví východokresťanského obradu z obdobia 17. až 19. storočia. V okrese Snina je to 5 chrámov (Uličské Krivé, Topoľa, Ruský Potok, Kalná Roztoka, Hrabová Roztoka), v okrese Sobrance 2 chrámy (Inovce, Ruská Bystrá), v okrese Svidník 10 chrámov (Bodružal, Miroľa, Prikra, Šemetkovce, Korejovce, Hunkovce, Krajné Čierne, Dobroslava, Nižný Komárnik, Ladomirová), v okrese Stropkov 1 chrám (Potoky), v okrese Prešov 1 chrám (Brežany), v okrese Bardejov 7 chrámov (Jedlinka, Kožany, Krivé, Tročany, Frička, Lukov-Venécia), v okrese Stará Ľubovňa 1 chrám (Hraničné).

V roku 1968 boli drevené chrámy zo Šariša a Horného Zemplína vyhlásené za národnú kultúrnu pamiatku (NKP). Medzi novozapísané NKP patrí gréckokatolícky kostol vo Vyšnej Polianke a gréckokatolícky kostol vo Varadke. Niekoľko drevených kostolíkov sa kvôli záchrane presťahovalo do skanzenov

niektorých múzeí. V skanzene Šarišského múzea v Bardejovských Kúpeľoch sa nachádzajú 2 chrámy (Zboj, Mikulášová), v skanzene Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku 1 chrám (Nová Polianka), v skanzene Vihorlatského múzea v Humennom 1 chrám (Nová Sedlica), v skanzene Ľubovnianskeho múzea v Starej Ľubovni 1 chrám (Matysová) a v areáli Východoslovenského múzea v Košiciach 1 chrám (Kožuchovce). Zaujímavosťou je drevený kostolík, ktorý sa z obce Habura (Malá Poľana) dostal až do českého mesta Hradec Králové, kde sa dodnes nachádza v Jiráskových sadoch. (Dudáš, Gojdič, Šukajlová 2007)

1.4.2| Synagógy

Synagóga (z gréckeho *synagógé* – zhromaždenie) je objekt určený na konanie židovských náboženských zhromaždení a náboženského vyučovania. Zhromaždenie zahŕňa spev, modlitby, čítanie a výklad Písma. Na rozdiel od kresťanského kostola nejde o vysvätený priestor, preto synagógou môže byť hociktorá budova, ak spĺňa isté požiadavky.

Synagógy slúžili ako školy a náboženské strediská (modlitebne). Interiér synagógy tvorí modlitebný priestor (hlavná svätyňa), priestory na štúdium **bejt midraš** (Dom výuky) a niekedy bočná tribúna pre ženy. V zvláštnej schránke sa uchováva zvitok Tóry, v jeho blízkosti svieti večné svetlo. Budovu zdobí **menora** (sedemramenný svietnik). Uprostred synagógy je vyvýšené miesto (almemor) s čitateľským pultom (šulchan) na predčítanie Tóry. (Zdroj: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Synag%C3%B3ga>)

V súčasnosti je na Slovensku vyše 100 synagóg a modlitební. Niektoré z nich sú zrekonštruované a slúžia na kultúrne účely, niektoré zbúrali počas druhej svetovej vojny alebo komunistického režimu.

Zachované synagógálne objekty na Slovensku pochádzajú najmä z 19. storočia alebo prvej polovice 20. storočia. Medzi významné patria: baroková synagóga vo Svätom Jure, klasicistické synagógy v Huncovciach, Ľuboticiach, Šaštíne-Strážach a Liptovskom Mikuláši, deväťklenbové synagógy v Stupave a Bardejove, synagógy maurského štýlu v Malackách, Vrbovom a Prešove, secesné synagógy v Nitre, Lučenci a Trenčíne. Synagógy v Bratislave, Košiciach a Žiline postavili v medzivojnovom období.

V Košiciach sa zachovali mnohé židovské pamiatky, pretože boli pred holo-kaustom centrom viacerých židovských komunít (chasidská, ortodoxná a neologická kongregácia).

1.4.3| Kláštory

Kláštor (z latinského *claustrum* – uzatvorené miesto) je sídlo spoločenstva mníchov, ktorého spôsob života je upravený jednotným kláštorným alebo rádovým poriadkom (regulou). Kláštor je rehoľný dom mužskej alebo ženskej rehole, v ktorom žije jednotným životným štýlom spoločenstvo mužov alebo žien, ktorí sa zriekajú osobného majetku, telesných žiadostí, vlastnej slobody a pri vstupe do rádu za zaväzujú skladaním sľubu čistoty, chudoby a poslušnosti predstaveným. Kláštor obývajú rehoľné osoby, mnísi alebo mnišky. Rehoľné organizácie sa od 16. storočia nazývajú kongregáciami alebo spoločnosťami a nemajú už slávnostné a doživotné, ale iba jednoduché a dočasné sľuby. (Kvasnicová, Polomová 2008, s. 54)

Prvé kláštory na Slovensku sú spojené s benediktínskou rehoľou. Najstaršie kláštory vznikli v Nitre na Zobore, v Hronskom Beňadiku, Klíži, Bzovíku, Krásnej nad Hornádom a Skalke pri Trenčíne v období 9. – 12. storočia.

Najstaršie kláštory stavali na návršiach, v údoliach a na odľahlých miestach v uzavretom lesnom teréne. Kláštory boli najprv drevené, potom kamenné. V čase križiackych výprav sa formovali rytiersko-špitálske rehole, ktoré spájali charitatívnu a militárnu funkciu (johaniti, križiaci sv. kráľa Štefana). Zabezpečovali ochranu významných ciest a viedli hospice a špitály.

Mendikanti, žobravé rehole františkánov a dominikánov, sa usadzovali od začiatku 13. storočia v mestách. Ich nástup podmienila zmena sociálno-ekonomických pomerov, narastajúce sociálne rozpory. Ich dôraz na chudobu, dokonalá organizácia, ekonomická nenáročnosť, snaha priblížiť cirkevné učenie čo najširším vrstvám a dôsledná ochrana čistoty viery im predurčila významné postavenie v spoločnosti. Skromnému životu sa prispôbili kostoly i budovy konventov, ktoré prijali benediktínsku pôdorysnú schému kláštora. V 13. a 14. storočí bolo založených veľa kláštorov (františkáni a klarisky v Trnave, Bratislave, františkáni a dominikáni v Košiciach, dominikáni v Banskej Štiavnici, františkáni v Nitre, minoriti v Levoči), v 15. storočí (františkáni

vo Filakove, Hlohovci, Okoličnom), v 17. a 18. storočí (Báč, Bardejov, Beckov, Komárno, Kremnica, Levice, Malacky, Naháč, Nové Zámky, Pruské, Prešov a ako jeden z posledných v Rožňave).

V 13. storočí pribudli ešte ďalšie žobravé rehole s ideálom chudoby a jednoduchých foriem života: augustiáni (Bardejov, Hrabkov, Veľký Šariš), karmelitáni (Prievidza) a pôvodne v Uhorsku založený rád pavlínov (Horné Lefantovce, Trebišov, neskôr Trnava, Kežmarok, Šaštín, Vranov).

V 17. a 18. storočí sa jezuiti a piaristi zapojili do protireformácie a rekatolizácie. Jezuiti na Slovensko prišli už v 16. storočí do Trnavy a Kláštora pod Znievom. V mieste svojho pôsobenia prestavali im zverený kláštor a kostol (Trnava, Kláštor pod Znievom, Skalka) alebo začali s novostavbou rezidencie či kostola (Trnava, Košice, Trenčín, Skalica, Žilina, Banská Bystrica, Komárno). Podobne postupovali piaristi (Sv. Jur, Podolíne, Prievidza, Brezno, Nitra), františkáni a pavlíni (Šaštín). Premonštráti veľkolepým spôsobom obnovili kláštorň areál v Jasove. Zo ženských kláštorov je významný kláštor alžbetínok v Bratislave a uršulínok v Bratislave, Košiciach a Trnave.

Kláštorň areál je komplex stavieb jednoznačného funkčného určenia sústredených okolo rajského dvora. Prototyp a zároveň najstarší zachovaný architektonický plán predstavuje pôdorys benediktínskeho kláštora zachovaný v knižnici kláštora v Sankt Gallen z prvej polovice 9. storočia. (Kvasnicová, Polomová 2008, s. 55)

1.4.4| Iné typy sakrálnych stavieb

Kvasnicová a Polomová (2008) k sakrálnym stavbám priradujú:

Baziliku – hlavný typ kresťanských chrámov obdĺžnikového pôdorysu s nepárnym počtom lodí oddelených stĺpmi alebo piliermi, stredná loď je vždy vyššia ako bočné lode.

Katedrálu – gotický chrám s vencom kaplniek, s oporným systémom a priečnou loďou; hlavný kostol biskupstva v sídle biskupa; dóm (nemusí byť gotický).

Kaplnku (z lat. slova *capella* – plášť) – kultové miesto bez pravidelnej bohoslužby, stojace samostatne alebo ako súčasť architektonického komplexu, kostola či budovy s inou funkciou (hrad, radnica, kaštieľ, škola, nemocnica,

ústav, seminár, internát), určené na modlitby alebo liturgie, často s vlastným oltárom. Špecifickým typom je „loretánska“ kaplnka, ktorá je napodobeninou legendárneho domčeka Panny Márie v Lorete.

Rotundu (z latinského slova *rotundus* – okrúhly) – románska kultová stavba (často s funkciou kostolíka) kruhového alebo oblého pôdorysu, s apsidou alebo bez apsidy. Väčšina bola zakomponovaná do stavby kostolov, napríklad pristavaním lode kostola k rotunde, ktorá potom ostala len apsidou kostola, alebo boli premenené na stavby pozdĺžneho pôdorysu.

Karner/kostnicu (z latinského slova *carnarium* – skriňa na mäso) – špeciálna, väčšinou dvojpodlažná stavba, ktorá sa budovala na cintorínoch vedľa farských kostolov. Boli to takzvané pohrebné kaplnky. Spodné podlažie vyhlbené do zeme sa nazýva **ossarium** (os – kosť). Horné podlažie slúžilo na pohrebné obrady, spodné na ukladanie ostatkov odkrytých pri zakladaní nových hrobov.

Baptistérium – kaplnka určená na slúženie sviatosti krstu.

Mauzóleum – reprezentačná hrobka významných osobností alebo rodov.

Zborový dom – modlitebňa cirkevného zboru niektorej z evanjelických cirkví.

1.4.5| Mauzóleum

Mauzóleum je druh budovy, ktorá slúži na umiestnenie (často zabalzamovaných) telesných pozostatkov významných osobností. K významným mauzóleám na Slovensku patria:

Mauzóleum rodiny Migazzi – národná kultúrna pamiatka v areáli parčíka na Prílepskej ceste pri mestskom cintoríne v Zlatých Moravciach.

Mauzóleum Andrassyovcov v Krásnohorskom Podhradí – secesná pamiatka postavená v rokoch 1903 – 1904, súčasť hradu Krásna Hôrka.

Mauzóleum Chatama Sofera – hrobka Chatama Sofera, rabína bratislavskej židovskej obce v Bratislave, pútnické miesto Židov. Objekt je v nominácii na zápis do svetového dedičstva UNESCO. Zachovalo sa 23 hrobov a 41 náhrobných kameňov vrátane hrobu rabína Chatama Sofera.

1.4.6| Kalvárie, pútnické miesta

Kalvária je (odvolávajúc sa na Bibliu) miesto smrti ukrižovaného Ježiša v Jeruzaleme, vyobrazenie krížovej cesty. Takto sú pomenované aj miesta, na ktorých bola postavená pamiatka na ceste Ježiša od domu Piláta na horu Golgota. Rozsah kalvárií bol rôzny. Od prostých krížových ciest v okolí kostola alebo cintorína cez väčšie, niekoľkostanicové kalvárie až k bohatým typom. Hlavnou časťou kalvárií boli zastavenia krížovej cesty, na začiatku ich bolo 12, neskoršie 14. Boli zakončené kostolom alebo hrobkou Krista ako posledným zastavením. Ostatné zastávky, ktoré predstavovali rôzne scény, od Večere Pána až k sudcovskej stolici Piláta, boli volené voľne. Okrem toho bola kalvária obvykle spojená s kaplnkami, ktoré neboli súčasťou krížovej cesty a predstavovali obrazy svätých, nanebovzatie a podobne. (Čičo, Kalinová, Paulusová a kol. 2002)

Kalvárie sú umiestnené na dobre viditeľnom kopci. Dôležitý pre stavanie kalvárií bol výber miesta, pretože to ovplyvňovalo usporiadanie zastavení. Súčasťou kalvárií boli aj stromy (lipy, gaštany), ktoré poskytovali pútnikom po dlhej ceste osviežujúci tieň.

Kalvárie na Slovensku sa nachádzajú najmä na západnom Slovensku, v okolí Bratislavy a Trnavy. Hlavní iniciátori zakladania a výstavby kalvárií boli jezuiti. Prvé kalvárie pochádzajú ešte z konca 17. storočia. V 18. storočí, nazývanom tiež zlatým vekom budovania kalvárií, vznikli kalvárie aj na ostatnom území Slovenska – v Banskej Bystrici, Banskej Štiavnici, Kláštore pod Znievom, Prešove, Košiciach, Rožňave, na severe pri Spišskej Kapitule, na juhu v Šahách – všetky iniciovali aktívni jezuiti. Koncom 18. storočia doznieva veľké obdobie cirkevného umenia, obdobie baroka a s ním aj stavenie umelecky i symbolicky výpravných kompozícií kalvárskeho vrchov.

Pútnické miesto je miesto, ktoré sa kvôli zázraku stalo cieľom púte. Zmyslom púte je uctiť si stopy zázraku, ktorý sa tu udial, poprosiť Boha či svätca o uzdravenie, príp. za také zázračné uzdravenie poďakovať alebo skrz namáhavú cestu vykonať pokánie či obetovať túto námahu Bohu. Mnohé pútnické miesta sa nachádzajú v horách, ktoré sú bohaté na minerálne pramene s liečivými a ozdravnými účinkami. (Čičo, Kalinová, Paulusová a kol. 2002)

Pútnické miesta na Slovensku začali vznikať v 17. až 19. storočí na základe zjavení Panny Márie. Púte sprevádzajú celé kresťanské dejiny. Usporiadávajú sa v kostoloch, kaplnkách a na miestach, kde sa zjavila Panna Mária pri príležitosti významných sviatkov a výročí, obvykle v júli, auguste a septembri. História najstarších pútnických miest na Slovensku siaha až do 13. storočia, medzi najstaršie pútnické miesta na Slovensku patrí **Marianka, Skalka pri Trenčíne, Levoča**. V súčasnosti máme na Slovensku viac ako 55 pútnických miest – napríklad Báč, Marianka pri Bratislave, Šaštín-Stráže, Staré Hory, Banská Štiavnica – Kalvária, Litmanová. (Čičo, Kalinová, Paulusová a kol. 2002)

1.5| Prehľad významných sakrálnych stavieb na Slovensku

K významným sakrálnym stavbám na Slovensku môžeme priradiť tieto pamiatky (Slovensko. Ottova obrazová encyklopédia 2006; Lacika 2012):

Dóm svätého Martina v Bratislave

Historická gotická katedrála v Bratislave, v blízkosti Bratislavského hradu a Nového mosta. Je vzácnou historickou pamiatkou, pretože sa v nej konali korunovácie uhorských panovníkov. Vo veži katedrály Dómu svätého Martina je uložená pozlátená kráľovská koruna.

Dóm svätého Mikuláša v Trnave

Pýchou mesta Trnava sú nielen zachovalé mestské hradby, ale aj historická neskorogotická bazilika z 15. storočia. Bazilika zaujme dvoma vežami týčiacimi sa na jej vrchole, vďaka ktorým je viditeľná už z diaľky a stala sa ikonou mesta. Bazilika s názvom Dóm svätého Mikuláša sa nachádza v srdci Trnavy na námestí svätého Mikuláša. Baziliku lemujú mestské hradby.

Dóm svätej Alžbety v Košiciach

Ak sa zaujímate o architektúru, určite sa vám zapáči historická gotická katedrála v Košiciach na Hlavnom námestí. Dóm svätej Alžbety patrí medzi architektonické a historické skvosty na Slovensku, ak sa rozhodnete stráviť letnú dovolenku na Slovensku, nezabudnite ju navštíviť.

Nitrianska Katedrála svätého Emeráma

Historicky významná Katedrála svätého Emeráma v Nitre je najstarším diecéznym kostolom na Slovensku, pochádza z 11. alebo 12. storočia. Katedrála je súčasťou Nitrianskeho hradu, nachádza sa nad Pribinovým námestím a skladá sa z troch častí, z horného a dolného kostola a z kostola sv. Emeráma, ktorý je najstaršou časťou katedrály. V zlatom oltári katedrály sa nachádzajú relikvie sv. Svorada a Benedikta. Niektorí považujú Katedrálu svätého Emeráma v Nitre za prvý kresťanský kostol, ktorý dal postaviť knieža Pribina. Katedrála je v súčasnosti sídlom nitrianskeho biskupa.

Červený kláštor

Červený kláštor sa nachádza v Pieninskom národnom parku pri Dunajci na východnom Slovensku. Založený bol v roku 1319, v minulosti slúžil kartuziánom, neskôr v ňom pôsobili kamaldulskí mníši. V areáli Červeného kláštora sa nachádza zrenovovaný mníšsky domček s farmaceutickou expozíciou mnícha Cypriána, liečiteľa a botanika, ktorého pre pokusy s lietaním nazývali aj lietajúci mních. V kaplnke kláštora sa nachádzajú vzácne fresky.

Kostol svätého Jakuba v Levoči – Oltár Majstra Pavla z Levoče

Kostol svätého Jakuba v Levoči pochádza zo 14. storočia a patrí medzi najcennejšie sakrálne stavby Slovenska. Jeho interiér tvoria stredoveké sakrálne pamiatky. Najvzácnejším dielom v kostole je neskorogotický Oltár Majstra Pavla z Levoče, ktorý meria 18,6 metra a je významnou historickou a kultúrnou pamiatkou Slovenska. Vzácny kostol nájdete na Námestí Majstra Pavla v centre mesta Levoča.

Slovenský betlehem v Rajeckej Lesnej

Drevený 8,5 m dlhý, 2,5 m široký a 3 m vysoký vyrezávaný betlehem sa nachádza v obci Rajecká Lesná. Je umiestnený v Dome Božieho milosrdenstva priamo pri miestnom kostole. Dielo, ktorého ručná výroba trvala 15 rokov, je celé vyrezané z dreva. Slovenský betlehem tvorí asi 300 pohybujúcich sa postavičiek. V centre je umiestnený betlehem s Jezuliatkom, okolo je zobrazená slovenská krajina, známe stavby Slovenska, známe slovenské pohoria a vrchy.

Drevené kostoly

Drevené kostoly patria medzi vzácne sakrálne pamiatky na Slovensku. Je ich niekoľko desiatok, väčšina sa nachádza na východe Slovenska a pochádzajú

zo 16. až 18. storočia. Drevené kostolíky nájdeme aj v skanzenoch v Humennom, v Bardejovských kúpeľoch, vo Svidníku a v Starej Ľubovni.

Súbor sakrálnych románskych pamiatok v Bíni

Skladá sa z románskej rotundy a kostola. Kostol Panny Márie (bývalý premonštrátsky kostol) bol spolu s kláštorom postavený pred r. 1217 v románskom slohu. Na západnom priečelí sú postavené dve románske veže s predstavanou predsieňou. Pôvodné kamenné články prípor, polstĺpov a pilierov sú zdobené románskymi a gotickými hlavicami. Dve z hlavic pilierov sú zdobené reliéfmi s figurálnym motívom poľovnickej scény. Vedľa kostola sa nachádzajú základy architektúr zaniknutého kláštora.

2| Návrhy na využitie poznatkov o sakrálnych stavbách v rámci edukačného procesu

V druhom tematickom celku učebného zdroja prinášame návrhy na využitie poznatkov o sakrálnych stavbách, materiály pre učiteľov a žiakov, ktoré môžu byť využité pri konkrétnej realizácii témy o sakrálnych stavbách na Slovensku. Počas realizácie vzdelávacieho programu učitelia pracujú s navrhovanými materiálmi interaktívnymi metódami.

2.1| Zaradenie témy Sakrálna stavba na Slovensku do ŠkVP

Každý z nás sa učí na základe vlastných a cudzích skúseností. Pre učiteľov spoločenskovedných predmetov je dôležité nájsť cestu, aby u žiakov formovali postoje, názory, aby u žiakov budovali pozitívny vzťah k ich vyučovacím predmetom, aby ich motivovali a aktivizovali.

Pri zaraďovaní témy o sakrálnych stavbách na Slovensku do edukačného procesu je dôležité, aby sme u žiakov budovali pozitívny vzťah k Slovensku, pamätihodnostiam, k ochrane kultúrneho a prírodného dedičstva, aby sme rozvíjali vlastenecké cítenie žiakov, ale zároveň, poukázali na zaujímavosti a výnimočnosť sakrálnych stavieb v našej krajine alebo v blízkom regióne, kde žiaci žijú a študujú. Výborným prostriedkom na to môže byť práve zaraďovanie témy o sakrálnych stavbách na Slovensku do školského vzdelávacieho programu (ŠkVP) a vyučovacích hodín prostredníctvom rôznych organizačných foriem a vyučovacích metód, či zaraďovanie čítania s porozumením do rôznych vyučovacích predmetov. Tému sakrálnych stavieb je dôležité včleňovať nielen prostredníctvom ŠkVP, ale aj prostredníctvom konkrétnych návrhov činností, ktoré učitelia využívajú na konkrétnych vyučovacích hodinách

jednotlivých spoločenskovedných predmetov, ale aj v rámci mimoškolských aktivít, ako sú exkurzie či výlety. Včleňovanie témy sakrálnych stavieb uvádzame na základe ŠVP ISCED 2 a ISCED 3 v jednotlivých spoločenskovedných predmetoch.

V predmete **slovenský jazyk a literatúra** môžeme zaradiť tému sakrálnych stavieb do tematických okruhov práca s informáciami, učenie sa, komunikácia, všeobecné otázky literatúry. V ŠVP pre ISCED 2 – predmet slovenský jazyk a literatúra tému môžeme implementovať do praxe v slohu (napríklad opis predmetu, plagát, správa, pozvánka, rozprávanie s prvkami opisu), v tematických okruhoch povest', komiks, odborná (náučná) literatúra, vecná a umelecká literatúra.

V predmete **dejepis** implementujeme tému sakrálnych stavieb do edukačného procesu na základe ŠVP pre ISCED 2 v TC Od blízkeho k vzdialenému, Slováci v Uhorskom kráľovstve, Obrazy novovekého sveta, Habsburská monarchia; na základe ŠVP pre ISCED 3 v tematických celkoch Historikova dielňa (historické pramene), UNESCO, Fenomény stredovekého sveta, Uhorské kráľovstvo, Fenomény novovekého sveta.

V predmete **umenie a kultúra** implementujeme tému sakrálnych stavieb do edukačného procesu na základe ŠVP pre ISCED 3 v TC Kultúrna tradícia: kultúrne povedomie a identita, tvorba kultúrnej tradície, Vyjadrovacie prostriedky kultúry okolo nás, Kultúra okolo nás, Kultúra ako ľudská aktivita, ako estetická hodnota, estetično, Estetické vnímanie, Poznanie, analýza a interpretácia vybraných umeleckých diel a tendencií z histórie kultúry.

V predmete **výtvarná výchova** môžeme implementovať tému sakrálnych stavieb do edukačného procesu na základe ŠVP pre ISCED 2 v TC, ako sú podnety výtvarného umenia, podnety architektúry, tradícia a identita/kultúrna krajina.

V predmete **výchova umením** tému sakrálnych stavieb do edukačného procesu môžeme včleniť na základe ŠVP pre ISCED 2 v TC Umenie a náboženstvo/umenie baroka – človek a viera, Podnety výtvarného umenia.

V predmete **etická výchova** môžeme zaradiť tému sakrálnych stavieb do tematického celku Filozofické zovšeobecnenie dosiaľ osvojených etických zásad. V ŠVP pre ISCED 2 – predmet etická výchova môžeme tému sakrálnych

stavieb implementovať do praxe v TC Poznanie a pozitívne hodnotenie druhých, Tvorivosť v medziľudských vzťahoch, iniciatíva, Zdroje etického poznania ľudstva.

V prierezovej téme, v prierezovej téme/predmete **regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra** môžeme zaradiť tému sakrálnych stavieb do všetkých troch tematických celkov Môj rodný kraj, Objavujeme Slovensko, Tradičná ľudová kultúra.

V predmete **náboženská výchova/náboženstvo** implementujeme tému sakrálnych stavieb v edukačnom procese v ŠVP pre ISCED 3 do TC Človek v spoločnosti, Šírenie kresťanských hodnôt v Európe, Pramene plnohodnotného života. V ŠVP pre ISCED 2 – predmet náboženská výchova/náboženstvo môžeme tému sakrálnych stavieb implementovať do praxe v TC náš dialóg s Bohom, Obeta Božieho ľudu.

Úlohy pre učiteľov

Návrh úloh na prácu so ŠVP a ŠkVP jednotlivých škôl, v ktorých pôsobia účastníci vzdelávania. Práca je zameraná na zapracovanie témy sakrálnych stavieb do tematických celkov. Účastníci vzdelávania pracujú vo dvojiciach, lektor usmerňuje ich činnosť.

1. Zaraďte konkrétne tému sakrálnych stavieb do dvoch tematických celkov ŠkVP pre svoj predmet.
2. Doplňte výkonový štandard na základe obsahového štandardu.
3. Vypracujte na základe jednej témy vyučovacie ciele s využitím Bloomovej taxonómie.
4. Uvedte kladné a záporné stránky tematických celkov so zaradením témy sakrálnych stavieb.
5. Zhodnoťte novovytvorené TC v ŠkVP so zaradením témy vo svojom predmete.
6. Reflektujte postupy práce v predchádzajúcich úlohách.

2.2| Vzdelávanie v sakrálnnej stavbe v danom regióne prostredníctvom exkurzie

Poznávanie sakrálnych stavieb v danom regióne sa okrem vyučovania v škole deje rôznymi organizačnými formami, ako je napríklad exkurzia. Prostredníctvom aktívnej práce počas exkurzie žiaci získavajú poznatky priamo na mieste.

Východiskom pre prácu na téme exkurzie *Barokové sakrálnne stavby v Bratislave* bola vyučovacia hodina, na ktorej sa žiaci aktívne učili o baroku, barokovom umení a architektúre.

Vo fáze fixácie pracovali žiaci aktívne vo dvojiciach s pracovným listom č. 1 (pred exkurziou).

Pracovný list č. 1 (pred exkurziou)

Text:

Barok alebo baroko patrí k umeleckým štýlom, ktorý sa v Európe zrodil na konci 16. storočia, ale aj k historickému obdobiu, pre ktoré bol typický úpadok feudalizmu a náboženské vojny. Celé 17. storočie je typické svojou pompéznosťou a monumentálnosťou, prezdobenosťou, ale najmä protikladmi. Zároveň ďalšími prvkami, ktorými bol charakterizovaný barok, boli zložitosť, prelínanie línií a tvarov a disharmónia detailov, ktoré sa odzrkadľovali hlavne v architektúre. Barok prenikol do všetkých druhov umenia. Objavil sa v literatúre, architektúre, výtvarnom umení, hudbe, divadle, ale aj v móde či urbanizme. Barok mal pôsobiť na city a zmysly človeka.

Z portugalčiny sa pojem baroko prekladá ako perla nepravidelných tvarov. V oblasti architektúry sa barok prejavil nielen vo svetskom živote, keď sa stavali barokové paláce, krásne fontány a záhrady, ale aj v náboženskej oblasti, keď sa stavali barokové kostoly a katedrály, alebo sa prestavovali gotické chrámy na barokové. Typickými sakrálnymi stavbami pre obdobie baroka boli aj morové, trojičné stĺpy či kaplnky. V priebehu storočia bola už celá Európa baroková.

Otázky:

1. Vysvetlite na základe textu pojem barok.
2. Vysvetlite, čo neskôr vyjadroval zmysel pojmu barok.
3. Zakrúžkujte najfrekvencovanejší typ barokových stavieb:
 - a) kaštiele,
 - b) chrámy,
 - c) hrady,
 - d) zámky.
4. Vysvetlite, akým spôsobom vznikali barokové cirkevné stavby (5 – 10 viet).
5. Opíšte barokové chrámy, čím sa odlišujú od gotických chrámov.
6. Nakreslite barokový portál.
7. Vysvetlite slovné spojenie „baroko nie je špatné pre oko“.
8. Opíšte znaky barokovej stavby na obrázku.

9. Zakrúžkujte správnu odpoveď – pravda/nepravda.

a)	Barok pôsobí na ľudský rozum.	pravda – nepravda
b)	Pre barok sú typické pravidelné tvary v architektúre.	pravda – nepravda
c)	Barok je spätý s vierou, náboženstvom.	pravda – nepravda
d)	Barok pôsobí na city človeka.	pravda – nepravda
e)	Barok je strnulým umeleckým slohom.	pravda – nepravda
f)	Pre barok je typické striedanie svetla a tieňov.	pravda – nepravda
g)	Pre barokovú architektúru je najvýraznejším prvkom portál.	pravda – nepravda
h)	Pre barok sú typické nepravidelné tvary, výrazné krivky a oblúky.	pravda – nepravda

Po prípravnej fáze nasledovala samotná exkurzia, ktorú žiaci absolvovali rozdelení do skupín a vypracovávali úlohy z pracovných listov priamo na mieste – v daných kostoloch.

Organizáciu exkurzie uvádzame v tabuľke č. 1.

Tabuľka č. 1: Realizácia exkurzie

Téma:	Barokové sakrálné stavby v Bratislave
Tematický celok (ŠVP):	Novoveké umenie
Cieľ:	▫ Vymenovať znaky barokového umenia. ▫ Zaradiť barok do chronológie umeleckých smerov. ▫ Definovať pojem portál. ▫ Nakresliť barokový portál. ▫ Vysvetliť pojem iluzívna freska. ▫ Porovnať znaky barokových chrámov v Bratislave. ▫ Zakresliť na mape Bratislavy lokalitu barokových chrámov. ▫ Vyhľadať kazulové okno na barokovom chráme. ▫ Nájsť kupolu v barokovom chráme. ▫ Demonštrovať znaky barokového chrámu na obrázku.
Metódy: Pomôcky:	informačno-receptívna metóda, pozorovanie, demonštrovanie pracovné listy (PL)
Miesto konania – objekt:	Bratislava Kostol Najsvätejšej Trojice v Bratislave Kostol Navštívenia Panny Márie Kostol svätej Alžbety Chrám svätého Mikuláša
Plán exkurzie (čas, obsah):	4 – 5 vyučovacích hodín návšteva daných barokových chrámov v Bratislave, vypracovanie PL, práca s mapou
Činnosť žiaka: klásť otázky, riešiť zadané úlohy	Činnosť učiteľa: podnecovať aktivitu žiaka, upozorňovať na zaujímavé momenty
Žiaci pozorujú chrámy a odfočia si objekt, ktorý mali určený v PL. Nakreslia si značku na mape Bratislavy – polohu chrámu, v ktorom vypracúvajú úlohy. Svoje odpovede si zapíšu. Budú sa pýtať na to, čo ich ešte v chrámoch zaujme.	Učiteľ rozdelí žiakov na skupiny po 4 – 5 žiakov, vysvetlí im bezpečnostné predpisy, upozorní ich na to, ako sa majú správať v chrámoch. Každá skupina dostane úlohy a PL. Úlohou skupiny bude práca na stanovištiach v jednotlivých chrámoch, na papier si budú zaznamenávať svoje odpovede na dané otázky či robiť náčrt, zaznamenať lokalitu do mapy Bratislavy a napísať krátky sloh na základe úloh. Vyučujúci dbá na bezpečnosť žiakov aj pri prechádzaní cez cestu. Upozorňuje žiakov na významné budovy, chrámy, upozorňuje ich na významné znaky baroka v chrámoch, maľby a architektúru. Odpovedá žiakom na otázky.
Bezpečnostné predpisy:	Oboznámenie s bezpečnostnými predpismi počas práce v teréne, ako sa správať.
Úlohy:	Pracovný list č. 1 (pred exkurziou) Pracovný list č. 2 (po exkurzii) Pracovné listy: PL A: Kostol Najsvätejšej Trojice v Bratislave PL B: Kostol Navštívenia Panny Márie PL C: Kostol svätej Alžbety PL D: Chrám svätého Mikuláša

Realizácia exkurzie:	1. Exkurziu začíname pred školou. 2. Nasledujúcou budovou je Kostol Najsvätejšej Trojice na Župnom námestí, kde majú žiaci prvé stanovište a vypracujú úlohy. 3. Ďalšou budovou je Kostol Navštívenia Panny Márie na Námestí SNP. 4. Nasleduje budova Kostola svätej Alžbety na Kamennom námestí. 5. Posledným chrámom, kde žiaci pracujú na stanovišti, je Chrám svätého Mikuláša v Podhradí.
Kontrola zadaných úloh:	Po vypracovaní úloh k jednotlivým sakrálnym stavbám na ďalšej vyučovacej hodine skontrolujeme úlohy a zopakujeme získané poznatky prostredníctvom práce s pracovným listom č. 2 (po exkurzii). Každá zo skupín prezentuje svoje výsledky ostatným spolužiakom, skontrolujú si, či na mape správne zapísali lokalizáciu navštívených chrámov.
Hodnotenie exkurzie – beseda:	Vyučujúci pochváli žiakov za ich aktivitu a dodržiavanie pokynov a bezpečnosti pri práci. Kritériá hodnotenia úspešnosti: ▣ Vymenoval znaky barokového umenia. ▣ Zaradil barok do chronológie umeleckých smerov. ▣ Definoval pojem portál. ▣ Nakreslil barokový portál. ▣ Vysvetlil pojem iluzívna freska. ▣ Porovnal znaky barokových chrámov v Bratislave. ▣ Zakreslil na mape Bratislavy lokalitu barokových chrámov. ▣ Vyhľadal kazulové okno v barokovom chráme. ▣ Našiel kupolu v barokovom chráme. ▣ Demonštroval znaky barokového chrámu na obrázku. Sebareflexia žiakov: ▣ Splnila exkurzia moje očakávania, ktoré som mal na jej začiatku? ▣ Čo bolo mojím najväčším úspechom počas exkurzie? ▣ Čo sa mi počas exkurzie a práce s PL nepodarilo splniť, čo bolo problematické? ▣ Ako by si charakterizoval exkurziu tromi slovami? ▣ Prečo by si sa chcel/nechcel zapojiť do ďalšieho učenia sa prostredníctvom exkurzie? ▣ Ako si sa cítil počas realizácie úloh počas exkurzie? Pomenuj 3 svoje pocity.
Využitie záverov z exkurzie v rámci ďalších vyučovacích hodín:	

Pracovné listy A – D (počas exkurzie):

Pracovný list A

Téma: Sakrálné stavby na Slovensku

Podtéma: Barokové sakrálné stavby v Bratislave – Kostol Najsvätejšej Trojice v Bratislave

Úlohy:

- Prečítajte si text o Kostole Najsvätejšej Trojice.
- Vyznačte krížikom na mape mesta miesto Kostola Najsvätejšej Trojice.
- Nájdite na budove nachádzajúcej sa vľavo od kostola jej pomenovanie.
- Nájdite v kostole **iluzívnu fresku**. V ktorej časti kostola sa nachádza? Čo je na nej namalované?
- Nájdite v kostole **triumfálny oblúk**. V ktorej časti kostola sa nachádza? Čím sa triumfálny oblúk končí na pravej a ľavej strane?
- Nájdite v kostole **erb rodu Pálffyovcov**. Vytvorte erb svojej rodiny, ktorý by ju charakterizoval.
- Nájdite v kostole **3 symboly**, ktoré odkazujú na to, že sa mu hovorí Trojičný kostol. V akých častiach kostola sú zachytené?
- Skúste sa vžiť do roly staviteľa kostola.

Jeho staviteľ pochodil celú Európu. Až vo Viedni našiel krásny kostol podobný svojej predstave. Trinitári ešte v Bratislave nemali svoj kostol, preto sa staviteľ rozhodol postaviť ho na dnešnom mieste. Akým spôsobom staval tento kostol.

Napište o tom krátky sloh (15 – 20 viet).

Pomôcky: kostol, mapa, pero + papier.

Kostol Najsvätejšej Trojice je jednou z dominant hlavného mesta Bratislavy. Stojí v centre mesta a hovorí sa, že je najkrajším a najvzácnejším kostolom. Kostol bol postavený v barokovom štýle a staval ho mníšsky rád trinitárov. Predlohu tohto kostola tvorí trinitársky kostol vo Viedni.

Základom kostola Najsvätejšej Trojice je oválna loď s iluzívnou freskou na kúpole kostola, ktorú vytvoril majster da Bibiena. Interiér kostola tvorí ústredný priestor a plytké kaplnky, ktorých bočné oltáre majú umeleckú hodnotu a prvkov baroka – monumentálnosť. Po vstupe do kostola sa v ľavej časti kostolnej lode nachádza oltár svätého Jána Evanjelistu, ktorého maľba je umelecky významná. Sochy dvoch kráľov, sv. Štefana a sv. Ladislava, stoja po stranách

oltára. Posledný oltár na ľavej strane lode kostola je zasvätený sv. Michalovi a napravo a naľavo oltára sa nachádzajú sochy archanjelov Rafaela a Gabriela. Oproti kazateľnici pri chórovom vstupe nájdeme tzv. Zichyovský oltár – grófa Karola Zichyho, ktorý je zasvätený Matke Božej. Na pravej strane tohto oltára sa nachádza oltár sv. Anny. Pri oltári sv. Anny stojí socha Jána Krstiteľa a socha Zachariáša.

Významným oltárom kostola Najsvätejšej Trojice je Oltár z piety – obraz Veniec anjelov, ktorí vznášajúc sa, držia kvetmi ozdobený obraz piety, ktorý sa nachádza napravo, a darcom je pravdepodobne gróf Pálffy. Oltár pozostáva zo sôch sv. Jozefa a sv. Libora.

V kostole sa nachádza aj oltár zasvätený sv. Jánovi Nepomuckému. Obraz tohto oltára opisuje svätca, ako sa vznáša medzi anjelmi nad mostom, z ktorého bol zhodený a na vlnách Vltavy pláva jeho mŕtvola. Sochy, ktoré sa tam nachádzajú, sú sv. Barbora a sv. Tekla.

Hlavný oltár kostola daroval prímas a zároveň mecenáš Imrich Esterházy. Sochy tohto oltára vykresľujú sv. Agnešu a sv. Katarínu, nad oltárom sa nachádza „glória“ s dvoma veľkými adorujúcimi anjelmi. Zároveň je to monumentálny obraz, ktorý predstavuje sv. Jána z Mathy, ako vykupuje kresťanských zajatcov od tureckých obchodníkov. V strede obrazu prijíma sv. Felix z Valois zástavu od anjela a nad tým sa vznáša Najsvätejšia Trojica, ktorej bol rád zasvätený. Celý oltár pôsobí obzvlášť ušľachtilo a monumentálne.

Triumfálny oblúk má na jednej strane kazateľnicu s drevenými figúrami štyroch evanjelistov a na druhej strane má oltár Panny Márie. Nad vstupnou halou do kostola je organová empora. Zaujímavosťou kostola je krypta, kde sú pochovaní rádoví bratia a civilné osoby.

(Spracované podľa: Janota 2008)

Pracovný list B

Téma: Sakrálné stavby na Slovensku

Podtéma: Barokové sakrálné stavby v Bratislave – Kostol Navštívenia Panny Márie

Úlohy:

- Prečítajte si text o Kostole Navštívenia Panny Márie.
- Vyznačte krížikom na mape mesta miesto Kostola Navštívenia Panny Márie.
- Nájdite v kostole štyroch **svätcov žijúcich v ranom stredoveku na Slovensku**. V ktorej časti kostola sa nachádzajú? Ktorí svätci sú to?
- Nájdite v kostole **presbytérium**. V ktorej časti kostola sa nachádza? Čím sa presbytérium z hľadiska architektúry vyznačuje?
- Nájdite v kostole dva typy **barokových okien**. Nakreslite mozaiku okna, ktorá by charakterizovala vaše hodnoty.
- Nájdite v kostole časť **relikvií svätého Jána z Boha**, ktoré odkazujú k úcte veriacich. V akej časti kostola sa nachádzajú? Ako sa nazýva kaplnka, v ktorej sú uložené relikvie svätého Jána z Boha?
- Nájdite v kostole **portál**. V ktorej časti kostola sa nachádza? Čím sa portál z hľadiska architektúry vyznačuje? Čo sa v ňom nachádza?
- Skúste sa zžiť do roly moderného architekta kostola. *V súčasnosti je v Bratislave množstvo architektov. Ja som už prestavoval budovy, ale chrám som ešte nestaval ani neprestavoval. Podľa môjho návrhu by to nemalo byť zložité.*
- *Aké moderné prvky do prestavby tohto kostola vložíte.* Napíšte o tom krátky sloh, prípadne urobte architektonický návrh.

Pomôcky: kostol, mapa, pero, ceruzka, papier.

Kostol, ktorý ste navštívili, sa nazýva Kostol Navštívenia Panny Márie. Svojou architektúrou a históriou je najcennejšou sakrálnou stavbou v Bratislave v období baroka. Pred vstupom do kostola, nad portálom sú umiestnené kamenné barokové plastiky, z ktorých sochy sv. Petra a sv. Pavla sú najstaršími. Kostol Navštívenia Panny Márie je jednoloďová stavba, ktorej interiér pripomína najvýznamnejší barokový jezuitský kostol del Gesù v Ríme. Dominantným v kostole je hlavný oltár s presbytériom a tromi pámi bočných kaplniek a stĺpovou architektúrou. Hlavný oltár pozostáva z obrazu *Navštívenie Panny Márie*, ktorý namaľoval nemecký maliar M. Speer, z plastik štyroch svätcov,

ktoré sa nachádzajú po stranách oltára, a z plastík anjelov a sochy Boha Otca i Ducha Svätého, ktorý je v podobe holubice.

V Kostole Navštívenia Panny Márie sa nachádza po oboch stranách 6 oltárov, ako sú oltár svätej Barbory s plastikami svätej Ľudmily a svätej Alžbety, oltár svätého Jána z Boha so sochami svätého Cyrila a svätého Metoda, oltár svätého Jozefa a oltár svätého Jána Nepomuckého. Autorom týchto sôch je významný bratislavský sochár Alojz Rigele.

Zaujímavým miestom v kostole je aj baroková kazateľnica s reliéfmi svätcov, ktorá vznikla v prvej polovici 18. storočia. Nachádza sa tu mramorový náhrobok grófa O'Neila a nájdeme tu aj časť relikvií svätého Jána z Boha. Pri kostole sídli kláštor milosrdných bratov a nemocnica.

(Spracované podľa: Janota 2008)

Pracovný list C

Téma: Sakrálné stavby na Slovensku

Podtéma: Barokové sakrálné stavby v Bratislave – Kostol svätej Alžbety

Úlohy:

- Prečítajte si text o Kostole svätej Alžbety.
- Vyznačte krížikom na mape mesta miesto Kostola svätej Alžbety.
- Nájdite v kostole **kupolu**. V ktorej časti kostola sa nachádza? Aký výjav o sv. Alžbete je namaľovaný na kupole?
- Nájdite v kostole **letiaceho anjela** držiaceho zvitok s biblickým citátom z Matúšovho evanjelia, ozrejmujúcim zmysel celku: *Beati Misericordes quoniam ipsi Misericordiam consequuntur*. V ktorej časti kostola sa nachádza? Čo citát znamená?
- Nájdite v kostole **kazulové okno**. V ktorej časti kostola sa nachádza? Navrhните barokové oválne okno.
- Nájdite v kostole **erb kardinála Esterháziho**. V ktorej časti kostola sa nachádza? Čo je nad erbom charakteristické pre kostol? Sochy ktorých kráľov sa nachádzajú po bokoch?
- Nájdite v kostole **4 cnosti**, ktoré personifikujú Umiernenosť, Múdroosť, Trpezlivosť a Štedrosť. V akých častiach kostola sú zachytené?
- Skúste sa vžiť do roly sv. Alžbety.
Vždy som pomáhala chudobným. Všetko, čo som mala, som rozdala. Zarábala som si ručnými prácami pre bohatých mešťanov a šľachticov. Na moju počesť postavili kostol. Nikdy som ho nevidela.
Akým spôsobom by reagovala na tento kostol, keby sa doň prišla modliť?
Napíšte o tom krátky sloh (15 – 25 viet).

Pomôcky: kostol, mapa, pero + papier.

Oproti hotelu Kyjev v centre Bratislavy stojí barokový Kostol sv. Alžbety postavený na základe projektu viedenského staviteľa Pilgrama. Ten svoj návrh vytvoril na základe podobnej stavby nachádzajúcej sa v západomaďarskom Szentgottharde. Aj v Bratislave navrhol postaviť jednolodový kostol s tromi klenbovými poľami. Do kostola sa vchádza z ulice pod vežou s kupolou. Na priečelí kostola sa nachádzajú okrem sochy sv. Alžbety, podľa ktorej je kostol pomenovaný, sochy významných uhorských panovníkov – sv. Štefana a sv.

Ladislava a aj erb Esterháziho. Na priečelí kostola sa nachádza množstvo barokových prvkov, a to veľké kazulové okno, kostol je etažovite rozdelený na štyri polia s pilastrami a rímsami, volútami. Kostol má tympanón, nad ktorým sa nachádza hranolová veža so zvonnicou, ktorú staviteľ ukončil helmicou. Z hľadiska výzdoby kostola návštevníkov očaria fresky, ktoré sa viažu na sv. Alžbetu Durínsku. Vo freskách sa odzrkadľuje jej pozemský, posmrtný život i mystika. Hlavný oltár Kostola sv. Alžbety je ikonograficky tvorený motívom legendy (videnie svätej Alžbety s postavami kľačiacej svätice v rehoľnom rúchu a ukrižovaným Kristom, ktorý sa k nej nakláňa z kríža).

Na významnej barokovej kupole kostola sa nachádza rozsiahla freska *Glorifikácia svätej Alžbety*, ktorej oblaky tvoria jej rámovanie a v nich sú zakomponované anjelské postavy, poletujúci anjeli a nebeský chór anjelov, ktorí spievajú a hrajú na hudobných nástrojoch. Na kupole sa nachádzajú aj alegorické ženské postavy, ktoré sedia, a štyri Cnosti (personifikácie Umiernenosti, Múdrosti, Trpezlivosti a Štedrosti s ich atribútmi).

Na kostolnej klenbe je iluzívna architektúra, ktorá sa otvára do neba, a nachádzajú sa tu postavy symbolizujúce Milosrdenstvo. Dôležitým a zaujímavým je letiaci anjel, ktorý drží zvitok s biblickým citátom z Matúšovho evanjelia, ozrejmuje celku: *Beati Misericordes quoniam ipsi Misericordiam consequentur* (Blažení milosrdní, lebo oni dosiahnu milosrdenstvo (Mt 5,7). (Spracované podľa: Janota 2008)

Pracovný list D

Téma: Sakrálné stavby na Slovensku

Podtéma: Barokové sakrálné stavby v Bratislave – Chrám svätého Mikuláša

Úlohy:

- Prečítajte si text o Chráme svätého Mikuláša.
- Vyznačte krížikom na mape mesta miesto Chrámu svätého Mikuláša.
- Nájdite v kostole **obraz sv. Mikuláša**. V ktorej časti kostola sa nachádza? Čo je na obraze ešte namaľované?
- Nájdite v kostole **sochu patróna** kostola. V ktorej časti kostola sa nachádza? Čia kamenná socha sa ešte nachádza v kostole?
- Nájdite v kostole reliéf **erbu manželov Pálffyovcov**. Vytvorte erb svojej rodiny, ktorý by ju charakterizoval.
- Nájdite **vežu kostola**. Aké materiály sú použité na veži? V čom je veža typická pre barok?
- Skúste sa vžiť do roly mecenáša kostola.

Po tom, ako dali postaviť kostol, som sa bol pomodliť. Je to veľmi malý a jednoduchý kostol. Porozprával som sa s kňazom, ako by som mohol prispieť. Chcem navrhnúť krásny interiér, aby bol pompéznejší a mal barokový štýl. Ako by mal interiér kostola vyzeráť, čo by ste v ňom navrhli zmeniť? Napište o tom krátky sloh alebo nakreslite.

Pomôcky: kostol, mapa, pero + papier.

Na hradnom kopci sa nachádza malá ranobaroková sakrálna stavba Chrám svätého Mikuláša, ktorý bol postavený na mieste pôvodného gotického kostola. Pôvodný gotický kostol sa v písomných prameňoch mesta Bratislavy spomína už v roku 14. storočí. Bol to jednoloďový kostol, ktorý zasvätili sv. Mikulášovi. Kostol zbúrali asi v roku 1550. Na jeho základoch ho už v 17. storočí Pálffyovci dali znovu postaviť. Konkrétne to bola vdova po palatínovi Pavlovi Pálffym, Františka Khuenová. Bol to jednoduchý jednoloďový kostol postavený v barokovom štýle s polygonálne uzavretým presbytériom. Na streche kostola sa nachádza štvorhranná drevená vežička so zvonnicou.

Na južnej strane fasády kostola je kamenný portál, ktorým sa do kostola vchádza a ktorý dopĺňa tympanón a v ktorom sa nachádza reliéf erbov manželov Pálffyovcov. Nad portálom staviteľ kostola umiestnil sochu patróna kostola.

Ďalšou sochou, ktorá sa nachádza na kostole, je socha Panny Márie. Interiéru dominuje hlavný oltár s obrazom sv. Mikuláša, ktorý sa zachoval z pôvodného vybavenia kostola, a kazateľnica. Kostol sv. Mikuláša slúžil veriacim rímskokatolíckej cirkvi, ktorá ho neskôr dala do užívania gréckokatolíckej cirkvi z dôvodu klesajúceho počtu rímskokatolíckych veriacich. V súčasnosti ho využíva pravoslávna cirkev asi od roku 1950.

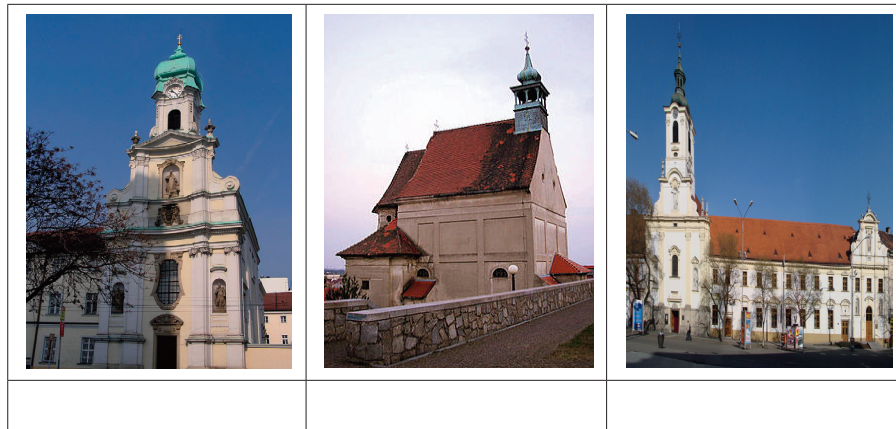
(Spracované podľa: Janota 2008)

Pracovný list č. 2 (po exkurzii)

1. V barokovej architektúre nájdeme predovšetkým prvky:
 - a) oporný systém, vertikality, strelňovité okná,
 - b) arkády, oválny pôdorys, kupoly,
 - c) prehnuté steny, rímsy v rôznych uhloch, dualizmus,
 - d) rímsy zahnuté, zvonové strechy, vertikality.
2. Opíšte jeden z barokových chrámov, ktorý ste navštívili.
3. Nakreslite barokový portál niektorého barokového chrámu z exkurzie.
4. Napíšte, v ktorom kostole ste našli erb rodu Pálffyovcov.
5. Napíšte 4 barokové prvky, ktoré ste našli počas exkurzie vo všetkých kostoloch.
6. Opíšte, v ktorom kostole ste našli cnosti a koľko ich bolo.
7. Napíšte celý názov najmenšieho kostola, ktorý ste navštívili.
8. Pomenujte barokové znaky Kostola Najsvätejšej Trojice na obrázku.

9. Pomenujte barokové kostoly na fotografiách nachádzajúce sa v Bratislave.

2.3| Požiadavky na spracovanie dištančnej úlohy a na spôsob ukončenia vzdelávacieho programu

Podmienky na absolvovanie a ukončenie vzdelávania vo vzdelávacom programe *Sakrálné stavby na Slovensku a ich využitie vo vyučovaní*:

- Účasť najmenej 80 % z celkového rozsahu prezenčnej formy vzdelávania.
- Vypracovanie a odovzdanie **dištančnej úlohy** elektronickou formou v dohodnutom termíne. V dištančnej forme vzdelávania, ktorá sa nebude prezentovať, je úlohou metodicky spracovať návrh konkrétnej vyučovacej hodiny zameraný na analýzu konkrétnej sakrálnnej stavby z daného regiónu, realizovaný v edukačnom procese formou aktivizujúcich metód podľa zadanej schémy. Zadanie dištančnej formy vzdelávania je spracované vo forme návrhu osnovy na spracovanie dištančnej úlohy, ktorý lektorky vzdelávania a autorky učebného zdroja vypracovali nasledovne.

Návrh osnovy na spracovanie dištančnej úlohy

1. Meno a priezvisko učiteľa:
2. Škola:
3. Predmet:
4. Ročník:
5. Tematický celok:
6. Téma:
7. Ciele:
8. Metódy a formy vyučovania:
10. Pomôcky:
11. Prierezové témy:
12. Medzipredmetové vzťahy:
13. Fázy VH (podrobne opísať metodický postup):
 - motivačná,
 - expozičná,
 - fixačná,
 - diagnostická.
14. Reflexia učiteľa:
15. Reflexia žiaka:
16. Hodnotenie plnenia cieľov vyučovacej hodiny:

Záverečná prezentácia sa uskutočňuje pred lektorom a účastníkmi kontinuálneho vzdelávania a pozostáva z vytvorenia 10- až 12-snímkovej edukačnej prezentácie vytvorenej v programe Microsoft Office PowerPoint, ktorej obsahom je spracovanie metodického postupu vyučovacej hodiny zameranej na implementáciu témy *Sakrálné stavby na Slovensku* do TC konkrétneho vyučovacieho predmetu.

2.4| Prezentácia ukážok jednotlivých stavieb (DVD ukážky) a tvorba učebných úloh k prezentovaným ukážkam

Projekt Drevené kostolíky UNESCO na Slovensku

Anotácia

Život Slovákov bol vždy spätý s náboženstvom, ktoré bolo neoddeliteľnou súčasťou života nielen obyčajného ľudu, ale aj panstva. Živým dôkazom toho je aj množstvo cirkevných stavieb, či už kostolov, kláštorov alebo kaplniek po celom území Slovenska. Ľudia aj v tých najodľahlejších a ťažko dostupných územiach sa chceli stretávať za účelom spoločnej modlitby. Stavali teda svätostánky z im najbližších a najviac dostupných stavebných zdrojov vrátane dreva. Tieto drevené kostolíky dnes obdivujeme nielen my, ale aj celý svet. S takýmito krásnymi drevenými stavbami sa môžeme stretnúť po celom Slovensku, výnimočné postavenie medzi nimi však majú predovšetkým drevené kostolíky na východe Slovenska. Osem z drevených kostolíkov na Slovensku bolo vyhlásených za kultúrnu pamiatku UNESCO.

Projekt *Drevené kostolíky UNESCO na Slovensku* sprístupní žiakom historické a regionálne podmienky ovplyvňujúce stavbu drevených kostolov, rôzne náboženské smery prevládajúce na Slovensku, ale aj umelecký výraz odrážajúci sa v maľbách kostolov.

Problémom uvádzaného projektu, ktorý žiaci prostredníctvom svojej práce v projekte riešia, je porovnanie jednotlivých drevených kostolíkov z hľadiska architektúry a vnútorného usporiadania. Obsahová náplň projektu *Drevené kostolíky UNESCO na Slovensku* je v súlade so ŠVP pre ISCED 2 a ISCED 3.

- V predmete *slovenský jazyk a literatúra* môžeme zaradiť predložený projekt do tematických celkov práca s informáciami, učenie sa, komunikácia, rozprávací a opisný slohový postup (ISCED 3).
- V predmete *slovenský jazyk a literatúra* môžeme projekt implementovať do slohu (ISCED 2).
- V predmete *dejepis* implementujeme projekt do edukačného procesu v TC Od blízkeho k vzdialenému, Človek v premenách priestoru a času, Obrazy novovekého sveta (ISCED 2) a v TC Z regiónu do minulosti, Historikova dielňa (historické pramene) a Fenomény novovekého sveta (ISCED 3).

- V predmete *umenie a kultúra* sa môže implementovať v tematických celkoch Kultúrna tradícia, Vyjadrovacie prostriedky kultúry okolo nás, Odlišnosť každodenných a umeleckých vyjadrovacích prostriedkov, Kultúra okolo nás, Kultúra ako ľudská aktivita, ako estetická hodnota, estetično, Štruktúra umenia (ISCED 3).

CIELE PROJEKTU

Hlavný cieľ:

- Vytvoriť maľované noviny o drevených kostoloch na Slovensku pre spolužiakov a ich prezentáciu na základe výstupov z realizácie čiastkových úloh projektu.
- Vytvoriť mapu drevených kostolov a označiť tie, ktoré boli zaradené do pamiatok UNESCO.
- Samostatne a zodpovedne organizovať prácu počas realizácie projektu.
- Spolupracovať so spolužiakmi pri riešení úloh projektu zameraných tematicky na drevené kostoly na Slovensku.

Čiastkové ciele projektu:

Zámerom uvedeného projektu je v súvislosti s požiadavkami predmetu regionálna výchova poznávať významné pamiatky regiónov Slovenska.

V súvislosti s požiadavkami predmetov slovenský jazyk a literatúra, dejepis, umenie a kultúra, geografia či náboženstvo v rámci ŠVP sa rozvíja kreativita žiaka, ako aj jeho rečnícky prejav, pochopenie textu a koncipovanie vlastného prejavu.

REALIZÁCIA A ČASOVÝ RÁMEC PROJEKTU

Časový rámec: 1 vyučovacia hodina

Aktivita, úloha:

Uvedenie do problematiky – žiaci dokončujú nasledovné vety:

UNESCO je

Drevené kostoly pre mňa vyjadrujú

Najkrajší kostol, aký som navštívil/-a (prečo je najkrajší).

Drevený kostol sa mi páči/nepáči, lebo

Žiaci spontánne dokončujú začaté vety a vyjadrujú tak svoj názor na drevené kostoly ako významné kultúrne pamiatky Slovenska.

Analyzovať vyjadrené myšlienky ústne v rámci skupiny.

Vytvoriť plagát myšlienok žiakov, spracovať ho písomne a vystaviť v triede.

Výstup:

Plagát myšlienok žiakov spracovať písomne pomocou brainstormingu a vystaviť v triede.

Cieľ:

Písomne vyjadriť svoj postoj k náboženským kultúrnym pamiatkam Slovenska, ako ich žiak vníma.

MOTIVÁCIA

Sledovanie dokumentárneho filmu *Drevená história* autorov Ľubomíra Viluda a Ivana Kršiaka. Autori spracovali históriu a poznatky dvoch drevených kostolov na Orave, a to drevený evanjelický artikulárny kostol v Leštínach a drevený rímskokatolícky kostol v Tvrdošíne. Na začiatku sledujeme celý dokumentárny film, žiaci nie sú vopred informovaní o úlohách, ktoré budú plniť na základe pozretia dokumentárneho filmu, keďže zámerom nášho postupu je vzbudiť záujem o sakrálnu stavbu na Slovensku, konkrétne o výnimočné architektonické diela – drevené kostoly, o ich architektúru, o ich históriu.

Časový rámec: 2 hod. na začiatku projektu pred prvou vyučovacou hodinou

Aktivita, úloha:

Žiaci sledujú záznam dokumentárneho filmu *Drevená história*.

Cieľ:

Napísať jedno slovo alebo slovné spojenie, ktoré charakterizuje dojmy žiaka po sledovaní dokumentárneho filmu *Drevená história*.

Vytvoriť jednu výstižnú vetu o dokumentárnom filme *Drevená história*, ktorá vznikla na základe dojmov po pozretí tohto dokumentárneho filmu.

Výstup:

Jedno slovo alebo slovné spojenie, ktoré charakterizuje dojmy žiaka po sledovaní dokumentárneho filmu *Drevená história*.

Výstižná veta o dokumentárnom filme *Drevená história*, ktorá vznikla na základe dojmov po sledovaní dokumentárneho filmu žiakmi.

Žiaci prehodnotia svoje výstupy v štvorčlenných skupinách a vyberú za každú skupinu 3 slová alebo slovné spojenia a 1 vetu. Táto činnosť vyžaduje od žiakov spoluprácu a komunikáciu. Každý žiak uvádza argumenty, prečo vybral práve príslušné slovo, slovné spojenie a vetu v súvislosti so sledovaním dokumentárneho filmu *Drevená história*.

Z výstupov jednotlivých skupín vytvoríme plagát A2, na ktorom sú vyjadrené dojmy žiakov po sledovaní dokumentárneho filmu *Drevená história* a ktorý môžeme využívať počas realizácie projektu.

MAPOVANIE A TRIEDENIE INFORMÁCIÍ

V tejto fáze projektu žiaci prečítajú texty o drevených sakrálnych stavbách a pracujú s vybranými textami.

Vyhľadávajú znaky týkajúce sa drevených kostolov troch náboženských smerov, a to rímskokatolíckej, gréckokatolíckej a evanjelickej cirkvi. Prostredníctvom analýzy a syntézy majú dospieť k pohľadu na spoločné a rozdielne znaky uvedených náboženských smerov v stavbách drevených kostolov, majú sa vedieť vyjadriť aj k okolnostiam, ktoré ovplyvnili ich vývoj.

Mapujú a triedia informácie, ktoré následne využijú pri príprave maľovaných novín o drevených sakrálnych stavbách. Zároveň vytvoria mapu drevených sakrálnych stavieb, do ktorej budú zaznamenávať polohu drevených kostolov na Slovensku.

Časový rámec: 1 vyučovací hodina

Aktivita, úloha:

Vyhľadanie polohy drevených kostolov na Slovensku, ako aj špeciálne označenie 8 kostolov zapísaných do zoznamu UNESCO na slepej mape.

Cieľ:

Vymenovať 10 drevených kostolov v rámci regiónu Slovenska.

Vyznačiť ich na slepej mape Slovenska.

Rozdeliť drevené kostoly na Slovensku z hľadiska regiónov.

Výstup:

Mapa Slovenska so zaznačenými drevenými kostolmi.

RIEŠENIE

Keďže v prvom ročníku je umenie a kultúra dvojhodinovka, práca v skupinách je realizovaná ako dvojhodinový vyučovací blok v rámci školského vyučovania, program je dokončovaný počas týždňa priebežne v skupinách.

Časová realizácia: 2 vyučovacie hodiny, priebežne 1 týždeň

Projekt realizujeme ako triedny projekt pre žiakov prvého ročníka v predmete umenie a kultúra, ktorí svoj produkt projektu – maľované noviny – prezentujú svojim spolužiakom z 2. ročníka. Učiteľ pôsobí v triede ako facilitátor.

Žiaci pracujú s textami o drevených sakrálnych stavbách, využívajú prácu s textom prostredníctvom pracovných listov. Aktívne pracujú vo dvojiciach a v 5-členných skupinách pri počte 30 žiakov v triede. Učiteľ pomáha žiakom pri objavovaní nových poznatkov a usmerňuje, podporuje a spolu so žiakmi vyhodnocuje ich činnosť. Práca s textom je zameraná na rozvoj čitateľskej gramotnosti v rámci jednotlivých jej procesov.

Časový rámec: 2 týždne – priebežne

Aktivita, úloha:

Mapovanie a triedenie informácií získaných z textov:

1. Evanjelický kostol v Leštínach
2. Kostol sv. Františka z Assisi v Hervatove
3. Chrám sv. Mikuláša v Ruskej Bystrej
4. Kostol všetkých svätých v Tvrdošíne

Cieľ:

Vytvoriť súbor informačných materiálov na základe uvedených textov na témy: Evanjelický kostol v Leštínach, Kostol sv. Františka z Assisi v Hervatove, Chrám sv. Mikuláša v Ruskej Bystrej, Kostol všetkých svätých v Tvrdošíne. Informačné materiály budú východiskom na tvorbu produktu projektu – maľovaných novín – príprava rôznych textov, prezentácia.

Výstup:

Súbor informácií týkajúcich sa:

1. geografickej polohy a podmienok týchto kostolov,
2. historických okolností v čase stavby kostolov,
3. zvláštností kostolov, vzácných predmetov, častí kostolov.

Práca s textom č. 1

- a) Napíšte, z ktorého storočia pochádza prvá zmienka o obci Leštiny.
- b) V ktorom storočí a pod čím vplyvom sa Leštiny pridali k reformnému smeru?
- c) Vysvetlite, čím sa odlišuje interiér a exteriér dreveného kostola.
- d) Napíšte meno známeho slovenského básnika, ktorého pokrstili v tomto kostole.
- e) Charakterizujte na základe textu pojem *empora*.
- f) Napíšte, v ktorej časti kostola sa nachádza *empora* v Leštinách a aká je jej výzdoba.

Práca s textom č. 2

Práca s textom č. 2 na základe čitateľskej stratégie SQ3R:

- a) Prečítajte text rozdelený na odseky na základe obsahu textu.
- b) Odôvodnite rozdelenie textu na odseky po obsahovej stránke.
- c) Vyjadrite jednou vetou hlavnú myšlienku každého odseku.
- d) Vytvorte otázku, ktorou sa pýtate na hlavnú myšlienku daného odseku.
- e) Vyberte kľúčové slová odseku.
- f) Vytvorte grafické znázornenie kľúčových slov z textu. Použite vybrané kľúčové slová.
- g) Reprodukujte text vlastnými slovami na základe grafického znázornenia textu.
- h) Vyslovte svoj názor na obsah textu z hľadiska zobrazenia dreveného kostola.
- i) Vysvetlite, čo je dominantou kostola.
- j) Napíšte, v ktorom storočí bol kostol vybudovaný a podľa čoho sa tak usudzuje.
- k) Napíšte, akú nevšednosť má tento kostol oproti ostatným dreveným kostolom.

Práca s textom č. 3

- a) Obec Ruská Bystrá patrila pod humenské panstvo, čo sa zmenilo počas druhej svetovej vojny. Ako?
- b) Napíšte, v ktorom roku bol kostol postavený.
- c) Charakterizujte pojem *ikonostas*.

- d) Vysvetlite, ako sa rozdeľujú drevené kostoly gréckokatolíckej viery, tzv. cerkvi.
- e) Z ktorého storočia je ikonostas umiestnený v Ruskej Bystrej?

Práca s textom č. 4

- a) Rozdeľte text na 2 časti na základe jeho obsahu.
- b) Odôvodnite rozdelenie textu z obsahovej stránky na 2 časti – odseky.
- c) Vytvorte nadpisy jednotlivých častí textu.
- d) Nájdite na internete obrázky k jednotlivým častiam textu. Svoj výber obrázkov odôvodnite a prezentujte spolužiakom v triede.
- e) Tvrdošín bol aj v minulosti považovaný za jeden z dôležitých bodov na strategickom území, čoho dôkazom je...
- f) Akým slohom je ovplyvnený drevený kostol v Tvrdošíne?
- g) Vysvetlite, čo je to *stallum* a z ktorého roku pochádza stallum v Tvrdošíne.
- h) Vymenujte prvky neskorobarokovej architektúry, ktoré možno vidieť v kostole v Tvrdošíne.
- i) Napíšte, akú významnú cenu dostala obnova dreveného kostola v Tvrdošíne.

Realizácia aktivity – príprava maľovaných novín a ich prezentácie na stretnutí so spolužiakmi

Časová realizácia: 4 vyučovacie hodiny, potom 2 týždne priebežne

Po realizácii úloh zameraných na čítanie s porozumením nasleduje spoločná úloha pre všetkých žiakov – príprava maľovaných novín a ich prezentácia na stretnutí so spolužiakmi.

Časový rámec: 3 vyučovacie hodiny – príprava maľovaných novín v skupinách

Aktivita, úloha:

Žiaci majú k dispozícii dokumentárny film *Drevená história*, texty, mapu drevených sakrálnych stavieb, plagát vlastných názorov na sledovaný dokumentárny film *Drevená história*. Na základe využitia uvedených materiálov – príprava maľovaných novín a ich prezentácia na stretnutí so spolužiakmi pod názvom **Čaro drevených stavieb v súčasnosti**.

Časový rámec: podľa dohody učiteľa a žiakov.

Cieľ:

Vytvoriť maľované noviny a prezentovať ich spolužiakom pod názvom *Čaro drevených stavieb v súčasnosti*.

Výstup:

Maľované noviny a ich prezentácia spolužiakom pod názvom *Čaro drevených stavieb v súčasnosti*.

PRODUKT PROJEKTU A JEHO PREZENTÁCIA SPOLUŽIAKOM

Produktom projektu sú maľované noviny a ich prezentácia spolužiakom pod názvom *Čaro drevených stavieb v súčasnosti* – prezentácia so zameraním na vybraný text podľa výberu žiakov.

Čas	Aktivita	Cieľ	Produkt
1 týždeň priebežne	Tvorba príspevkov do maľovaných novín na základe textov, s ktorými žiaci v rámci aktivít realizovaných počas projektu pracovali, a vytvorenej mapy. Téma: <i>Čaro drevených stavieb v súčasnosti</i>	Vytvoriť príspevky do maľovaných novín na základe textov, s ktorými žiaci v rámci aktivít realizovaných počas projektu pracovali, a vytvoriť mapu. Téma: <i>Čaro drevených stavieb v súčasnosti</i>	Príspevky do maľovaných novín vytvorené na základe textov, s ktorými žiaci v rámci aktivít realizovaných počas projektu pracovali, a vytvorená mapa. Téma: <i>Čaro drevených stavieb v súčasnosti</i>
3 hodiny	Zorganizovanie prezentácie maľovaných novín pre spolužiakov. Téma: <i>Čaro drevených stavieb v súčasnosti</i>	Zorganizovať prezentáciu maľovaných novín pre spolužiakov. Téma: <i>Čaro drevených stavieb v súčasnosti</i>	Organizačné zabezpečenie prezentácie maľovaných novín pre spolužiakov. Téma: <i>Čaro drevených stavieb v súčasnosti</i>
1 hodina	Realizácia prezentácie maľovaných novín pre spolužiakov. Téma: <i>Čaro drevených stavieb v súčasnosti</i>	Realizovať prezentáciu maľovaných novín pre spolužiakov. Téma: <i>Čaro drevených stavieb v súčasnosti</i>	Prezentácia maľovaných novín spolužiakom. Téma: <i>Čaro drevených stavieb v súčasnosti</i>

ZHODNOTENIE VÝSLEDKOV PROJEKTU

Časový rámec: 1 vyučovací hodina

Aktivita, úloha:

Žiaci pracujú v skupinách rovnako ako počas projektu. Odpovedajú na uvedené otázky:

Čo by som na projekte zmenil...?

V rámci projektu o drevených kostoloch chýbali informácie o...

O drevených kostoloch by som sa ešte chcel dozvedieť...

Cieľ:

Zosumarizovať výsledok projektu, čo sa žiak naučil (nielen o téme, ale aj o prezentácii, čo by mohol v budúcnosti zlepšiť).

Výstup:

Hodnotenie projektu samotnými žiakmi a úspešnosť učenia sa žiakov prostredníctvom projektu.

HODNOTENIE PROJEKTU

Kritériá hodnotenia boli podrobne rozpracované (pripravila PK). Žiaci sú o nich informovaní na začiatku realizácie projektu. Pri spracovaní výstupov aktivít, ale aj pri spracovaní produktu projektu odporúčame učiteľom, aby pripomenuli svojim žiakom akceptovanie autorských práv a dôsledné citovanie použitých odborných prameňov.

REFLEXIA – formou diskusie o realizácii jednotlivých úloh projektu

- Splnil projekt moje očakávania, ktoré som mal na začiatku projektu?
- Čo bolo mojím najväčším úspechom počas projektu?
- Čo sa mi počas realizácie projektu nepodarilo splniť?
- Čo bolo pre mňa počas realizácie projektu problematické?
- Ako by si charakterizoval projekt dvoma slovami?
- Prečo by si sa chcel/nechcel zapojiť do ďalšieho projektu?
- Ako si sa cítil počas realizácie projektu? Pomenuj 3 svoje pocity.

(Spracované podľa: Bačová, Novak Ducká, Onušková 2014)

Tretí tematický celok

3| Realizácia konkrétnych návrhov v praxi

V treťom tematickom celku učebného zdroja podávame konkrétne návrhy aktivít na využitie poznatkov o sakrálnych stavbách prostredníctvom materiálov pre učiteľov a žiakov, ktoré môžu byť využité pri konkrétnej realizácii témy o sakrálnych stavbách na Slovensku na vyučovacích hodinách spoločenskovedných predmetov. Počas realizácie aktivít využívame aktivizujúce metódy, ako sú napríklad prípadová štúdia, rotujúci prehľad, práca s textom – využitie čitateľských stratégií – SQ3R, PLAN, KWL, 3-2-1, RAP, Porovnaj a rozlíš a iné, s ktorými učitelia môžu pracovať počas realizácie témy sakrálnych stavieb vo vyučovacom procese.

3.1| Návrh tvorivých aktivít formou využitia čitateľských stratégií rozvíjajúcich čítanie s porozumením

A. PREPOŠTSTVO A JEHO CHRÁM – PRÁCA S TEXTOM

V nasledujúcej časti uvádzame návrhy na prácu s textom, ktorá je na začiatku zameraná predovšetkým na rozvoj nižších kognitívnych procesov učenia sa žiaka. Text sme na dané účely rozdelili na štyri časti.

1. časť

1. V ktorom storočí objavili základy baziliky, ktorá stála na hradnom vrchu?
Správna odpoveď: v 20. storočí
2. Čo mali spoločné tri kostoly z čias kniežaťa Pribinu, ktoré sa nachádzali v Nitre, v Bratislave a v Blatnohrade?
 - a) rovnakú rozlohu

- b) rovnakú farbu exteriéru
- c) rovnaké stavebné prvky
- d) rovnakú farbu interiéru

Správna odpoveď: c)

3. Doplňte vetu: Na východnej plošine areálu Bratislavského hradu stál prepoštský kostol už v

Správna odpoveď: 11. storočí

4. Bratislavský hrad mal od čias Veľkej Moravy tieto tri funkcie:
.....,,

Správna odpoveď: vojenskú, administratívnu, cirkevnú

5. Doplňte vetu: Na Bratislavskom hrade sídlila aj kolegiálna kapitula. Na jej čele stál prepošt, ktorý mal veľkú právomoc v oblasti

Správna odpoveď: zákonodarstva

6. V 13. storočí sa prepošstvo stalo hodnoverným miestom s právom potvrdzovať:

- a) miesto bydliska
- b) pravosť listín
- c) pravosť kníh
- d) miesto narodenia

Správna odpoveď: b)

7. Scriptórium je miesto:

- a) kde sa ručne odpisovali úradné listiny
- b) kde sa konali súdy obchodníkov
- c) kde sa konali súdy majstrov
- d) kde sa znehodnocovali listiny

Správna odpoveď: a)

8. Meno českého kráľa Přemysla Otakara sa spája s Kostolom Najsvätejšieho Spasiteľa v súvislosti s jeho:

- a) narodením
- b) zasnúbením
- c) úmrtím
- d) sobášom

Správna odpoveď: d)

9. V akom slohu navrhli stavitelia chrám, ktorý mal byť postavený okolo starého románskeho kostolíka?
Správna odpoveď: *gotickom*
10. Zapište informáciu, ktorá vás z tejto časti textu najviac zaujala. Svoje tvrdenie odôvodnite.
11. Vypíšte 3 informácie, ktoré by ste povedali turistom, ktorí prišli navštíviť Slovensko.
12. Prezentujte tri vybrané zaujímavé informácie z textu s využitím fotografií z internetu.
13. Prezentujte tri vybrané informácie z textu zaujímavou formou priamo v Dóme sv. Martina.

2. časť

1. Vysvetlite, prečo jednu z kaplniek, ktoré pristavili okolo roku 1400, ozdobili erbom Českého kráľovstva.
Správna odpoveď: *lebo sa stala kaplnkou českej kráľovnej Žofie, ktorá žila v Bratislave*
2. Kto bol manželom českej kráľovnej Žofie?
Správna odpoveď: *Václav IV.*
3. V ktorom bratislavskom kláštore žila kráľovná Žofia pod ochranou svojho švagra?
Správna odpoveď: *v kláštore klarisiiek*
4. V ktorom roku zbúrali starý kostolík?
Správna odpoveď: *1432*
5. Doplníte vetu: Nový gotický kostol vysvätený v roku 1452 Bratislavčania volali
Správna odpoveď: *Dóm svätého Martina*
6. V ktorom roku pristavili kaplnku sv. Jána Almužníka?
Správna odpoveď: *1732*
7. Kto bol stavitelom Kaplnky svätého Jána Almužníka?
Správna odpoveď: *Rafael Donner*
8. Kto bol tvorcom hlavného oltára so súsoším sv. Martina?
Správna odpoveď: *Rafael Donner*

9. Na základe textu doplňte vetu:

Aby sa neporušila jednoliatosť a pevnosť hradieb, vchod do kostola nie je pod vežou, ako bývalo v gotike zásadou, ale

Správna odpoveď: *má dva menšie vchody z dvoch strán*

10. Dóm sv. Martina bol korunovačným chrámom v čase:

a) tureckej okupácie južných častí Uhorska

b) napoleonských vpádov do Uhorska

c) tureckej okupácie severných častí Uhorska

d) tureckej okupácie Viedne

Správna odpoveď: *a)*

3. časť

1. Doplňte vetu: Korunovácia bol kráľovský akt, pri ktorom arcibiskup prímas

Správna odpoveď: *kládol na hlavu kráľa korunu – znak panovníckej moci*

2. Koľko kráľov bolo dovedna korunovaných v Dóme sv. Martina?

Správna odpoveď: *11 vrátane Márie Terézie, 10 bez nej*

3. Koľko kráľovských manželiek bolo dovedna korunovaných v Dóme sv. Martina?

Správna odpoveď: *8*

4. Z ktorého rodu pochádzali králi a kráľovské manželky korunované v Dóme sv. Martina?

Správna odpoveď: *z rodu Habsburgovcov*

5. Ako v Uhorsku nazývali Jozefa II.?

Správna odpoveď: *kráľ s klobúkom*

6. Koľko metrov meria veža Dómu sv. Martina?

Správna odpoveď: *85 metrov*

7. Čo si odniesol do exilu jeden zo zvrhnutých Arpádovcov?

Správna odpoveď: *svätoštefanskú korunu*

8. Čo sa nachádza na vrchole veže?

Správna odpoveď: *maketa uhorskej kráľovskej koruny*

9. V akom jazyku boli nápisy na novej korune Štefana V.?

Správna odpoveď: *v gréckej a latinskej reči*

10. Čo sa nachádza uprostred pása kráľovskej koruny?

Správna odpoveď: *zdobený krížik – šperk*

11. Z ktorého materiálu je maketa koruny na Dóme sv. Martina?

Správna odpoveď: *zo silno pozláteného železa*

12. Z textu vyplýva:

a) koruna je vysoká 160 cm, krížik na nej 100 cm, poduška pod ňou meria 200 x 200 cm

b) koruna je vysoká 160 cm, krížik na nej 100 cm, poduška pod ňou meria 20 x 200 cm

c) koruna je vysoká 160 cm, krížik na nej 10 cm, poduška pod ňou meria 200 x 200 cm

d) koruna je vysoká 160 cm, krížik na nej 100 cm, poduška pod ňou meria 200 x 20 cm

Správna odpoveď: *a)*

13. Z textu **nevyplýva**:

a) starý je iba zvon Wedderin, váži takmer 200 kg

a) starý je iba zvon Wedderin, váži takmer 2000 kg

a) starý je iba zvon Wedderin, váži takmer 2 tony

a) starý je iba zvon Wedderin, váži takmer 20 q

Správna odpoveď: *a)*

14. Usporiadajte vety o Jánovi Almužníkovi podľa poradia v texte:

a) Skoro ovdovel a v žiali rozdal svoj majetok chudobným. ____

b) Matej Korvín previezol pozostatky J. Almužníka do Budína. ____

c) Neskôr jeho pozostatky previezli do Carihradu. ____

d) Napokon pozostatky J. Almužníka uložili v Dóme sv. Martina. ____

e) Narodil sa v roku 550 na Cypre ako syn panovníka. ____

f) Pochovali ho v rodnom kraji. ____

g) Kráľ Matej Korvín získal pozostatky J. Almužníka od tureckého sultána. ____

h) Pred obsadením územia dnešného Maďarska Turkami pozostatky J. Almužníka previezli do Marianky. ____

i) V roku 606 ho cirkevná obec zvolila za arcipastiera. ____

Správna odpoveď: *e, a, ch, f, c, g, b, h, d*

4. časť

1. Kto dal zhotoviť striebornú truhlu na pozostatky Jána Almužníka?
Správna odpoveď: *kardinál Peter Pazmány*
2. V ktorých rokoch mal v Bratislave ateliér barokový umelec Rafael Donner?
Správna odpoveď: *v rokoch 1729 – 1730*
3. V ktorom roku posvätili kaplnku Jána Almužníka?
Správna odpoveď: *v roku 1732*
4. Z textu vyplýva, že kaplnka má pôdorys:
a) štvorca 5 m x 5 m
b) obdĺžnika 5 m x 8 m
c) gréckeho kríža
d) latinského kríža
Správna odpoveď: *c) gréckeho kríža*
5. Označte tvrdenie vyplývajúce z textu: Oltár v Dóme sv. Martina zdobia:
a) drobné olovené reliéfy so svetskými výjavmi
b) drobné medené reliéfy s pašiovými výjavmi
c) drobné olovené reliéfy s pašiovými výjavmi
d) drobné drevené reliéfy s pašiovými výjavmi
Správna odpoveď: *c) drobné olovené reliéfy s pašiovými výjavmi*
6. Zakrúžkujte správnu odpoveď. Pod Dómom sv. Martina sa nachádzajú krypty významných šľachticov, mešťanov a kňazov. Medzi nimi sa nachádza aj krypta:
a) Juraja Fándlyho
b) Antona Bernoláka
c) J. Ignáca Bajzu
d) Jána Hollého
Správna odpoveď: *c) J. I. Bajzu*
7. Z textu vyplýva, že Jozef Ignác Bajza bol tvorcom:
a) prvého slovenského románu
b) prvej slovenskej novely
c) prvej slovenskej poviedky
d) prvej slovenskej básne
Správna odpoveď: *a) prvého slovenského románu*

8. Z textu vyplýva, že Jozef Ignác Bajza zomrel v roku:
- a) 1936
 - b) 1836
 - c) 1826
 - d) 1926
- Správna odpoveď: *b) 1836*
9. Ktorý panovník dal príkaz znepřístupniť krypty vo všetkých kostoloch?
- a) Jozef II.
 - b) Karol III.
 - c) Leopold II.
 - d) Jozef III.
- Správna odpoveď: *a) Jozef II.*

Úlohy pre učiteľov

1. Diskutujte o možnosti preformulovania zadání úloh tak, aby rozvíjali vyššie kognitívne procesy učenia sa žiaka.
2. Preformulujte 5 zadání úloh k textu Prepošstvo a jeho chrám tak, aby rozvíjali vyššie kognitívne procesy učenia sa žiaka.
3. Opíšte problémy, ktoré sa vyskytli pri riešení úlohy č. 2.
4. Zaraďte nasledujúce úlohy pre žiakov k jednotlivým kognitívnym procesom na základe Bloomovej taxonómie.

Úlohy pre žiakov

1. Analyzujte význam objavenia základov baziliky na hradnom vrchu pre slovenský národ.
2. Nájdite 3 konkrétne podobné stavebné prvky na základe pozorovania fotografií daných kostolov na webových stránkach.
3. Vysvetlite význam informácie o objavení základov baziliky pre človeka, ktorý má korene v Bratislave, na Slovensku.
4. Vysvetlite význam vojenskej funkcie hradu.
5. Vysvetlite, prečo bola pozícia prepošta na Bratislavskom hrade dôležitá.
6. Analyzujte, či je rozdiel v potvrdzovaní pravosti listín v 13. storočí a dnes. Svoje tvrdenie odôvodnite.

7. Vysvetlite pojem *scriptórium* žiakovi 3. ročníka základnej školy.
8. Vysvetlite, prečo sa český kráľ sobášil v Dóme sv. Martina.
9. Uvedte dôvod, prečo podľa vášho názoru staviteľia navrhli chrám v gotickom slohu.
10. Vytvorte nadpisy jednotlivých častí textu, ktoré budú oznamovacou vetou.
11. Vytvorte nadpisy, ktoré budú formulované ako otázka.
12. Odôvodnite vytvorený nadpis k danej časti textu.
13. Vyberte 10 – 15 kľúčových slov z danej časti textu.
14. Vytvorte pojmovú mapu k danej časti textu.
15. Na základe pojmovej mapy vytvorte vlastný text.

B. KAPLNKA SV. MICHALA – PRÁCA S TEXTOM

1. Doplňte vetu: Kaplnka sv. Michala sa nachádza v tesnej blízkosti
paláca.
Správna odpoveď: *Thurzovho*
2. Staviteľom kaplnky bol:
 - a) Juraj Thurzo
 - b) Pavol Thurzo
 - c) František Thurzo
 - d) Jozef Thurzo
 Správna odpoveď: *a)*
3. Pomenujte obdobie, z ktorého pochádzajú nástenné maľby v Kaplnke sv. Michala archanjela na Oravskom zámku.
Správna odpoveď: *renesancia*
4. V ktorom storočí bola postavená Kaplnka sv. Michala archanjela?
Správna odpoveď: *v 17. storočí*
5. Do ktorej dediny bol prevezený pôvodný renesančný oltár z Kaplnky sv. Michala archanjela?
Správna odpoveď: *Necpaly*
6. Napíšte meno panovníka, ktorého epitaf sa nachádza v Kaplnke sv. Michala archanjela.
Správna odpoveď: *Juraj Thurzo*

7. Uvedte názov obdobia, z ktorého pochádza hlavný oltár sv. Michala.
Správna odpoveď: *barok*
8. V súťaži Kultúrna pamiatka roka 2006 v kategórii reštaurátorské práce získala Kaplnka sv. Michala:
 - a) 4. miesto
 - b) 2. miesto
 - c) 3. miesto
 - d) 1. miestoSprávna odpoveď: *d) 1. miesto Prestížnu cenu Fenix gold*

Úloha pre učiteľov

Vytvorte k úlohám, ktoré rozvíjajú 1. proces čitateľskej gramotnosti, úlohy rozvíjajúce 2. a 3. proces čitateľskej gramotnosti.

Príklady:

1. Vyslovte svoj názor: Prečo bola v hrade okrem iných miestností aj kaplnka?
2. Vysvetlite obsah epitafu J. Thurza na základe informácií z internetu.
3. Zdôvodnite zaradenie malieb do obdobia renesancie.
4. Chceli by ste navštíviť túto kaplnku? Svoje tvrdenie odôvodnite.
5. Zakreslite do mapy dedinu Necpaly. Do ktorého okresu dedina Necpaly patrí?
6. Nájdite na internete zaujímavú vetu o osobnosti Juraja Thurza. Svoj výber odôvodnite.
7. Odôvodnite zaradenie hlavného oltára z kaplnky do obdobia baroka na základe 2 znakov baroka.
8. Vytvorte myšlienkovú mapu na základe informácií získaných o Kaplnke sv. Michala.

C. DREVENÝ KOSTOLÍK V KRÁLOVSKOM MESTE TVRDOŠÍN – PRÁCA S TEXTOM

Drevený gotický Kostol všetkých svätých v Tvrdošíne

1. Komu je zasvätený drevený kostolík v Tvrdošíne?
Správna odpoveď: *všetkým svätým*
2. Z ktorého storočia pochádza drevený kostolík v Tvrdošíne?
Správna odpoveď: *5. stor., použité jedľové drevo začalo rásť už v 13. storočí*
3. Z ktorého druhu stromu bol vysoký zrub a oba portály v drevenom kostolíku?
Správna odpoveď: *z jedle*
4. V ktorých storočiach podľa najnovších výskumov rástlo drevo použité na drevený kostolík?
Správna odpoveď: *v 13. – 15. storočí*
5. Komu bol zasvätený kostolík v 13. – 15. storočí?
Správna odpoveď: *Bolestnej Panne Márii*
6. Doplňte vetu: Dnešný vzhľad kostolíka je výsledkom úprav v storočí.
Správna odpoveď: *v 17. storočí*
7. Z ktorého storočia pochádzajú malby 4 evanjelistov a 12 apoštolov v kostolíku?
Správna odpoveď: *zo 17. storočia*
8. Označte správnu odpoveď: Maľované rozety v kazetách stropu v drevenom kostolíku v Tvrdošíne sú:
a) všetky rovnaké
b) vždy dve rovnaké
c) každá je iná
d) štyri sú rovnaké
Správna odpoveď: *c)*
9. Ktorého svätca domaloval miestny umelec?
Správna odpoveď: *sv. Juraja*
10. Z ktorého storočia je hlavný oltár v drevenom kostolíku v Tvrdošíne?
Správna odpoveď: *barok*
11. Sochár, ktorý vytvoril hlavný oltár v drevenom kostolíku v Tvrdošíne, bol školený v dielni:

- a) talianskeho baroka
- b) španielskeho baroka
- c) francúzskeho baroka
- d) nemeckého baroka

Správna odpoveď: a)

12. Doplňte vety: Hlavný oltár bol do dreveného kostolíka v Tvrdošíne prenesený z hlavného farského kostola v 18. storočí, kde mal v strede reliéf Korunovania Panny Márie a vložili doň obraz

Správna odpoveď: *všetkých svätých*

13. Z textu vyplýva:

- a) Celý kostol a jeho interiér bol neesteticky, ale odborne zreštaurovaný.
- b) Časť kostola a jeho interiéru bola vynikajúco odborne zreštaurovaná.
- c) Celý kostol a jeho interiér bol vynikajúco odborne zreštaurovaný.
- d) Celý kostol a jeho interiér nebol vynikajúco odborne zreštaurovaný.

Správna odpoveď: c)

Úloha pre učiteľov

Vytvorte tri zadania úloh k textu drevený kostolík v kráľovskom meste Tvrdošín, ktoré rozvíjajú vyššie kognitívne procesy učenia sa žiaka.

D. MODRÝ KOSTOLÍK V BRUSELSKOM PARKU MINI EURÓPY V BRUSELI – PRÁCA S TEXTOM

Úlohy pre učiteľov

1. Vytvorte po dve úlohy na každý proces porozumenia textu.
2. Označte proces porozumenia textu, na ktorý bola tvorba úloh najnáročnejšia. Svoje tvrdenie odôvodnite.
3. Navrhните postup pri práci s daným textom pri uplatnení metódy rotujúceho prehľadu. Svoj postup odôvodnite.
4. Vymenujte kladné stránky danej metódy v súvislosti s rozvíjaním porozumenia textu.
5. Vymenujte záporné stránky danej metódy v súvislosti s rozvíjaním porozumenia textu.

Úlohy pre žiakov

1. Rozdeľte text na tri odseky.
2. Vytvorte nadpisy jednotlivých odsekov daného textu.
3. Vytvorte osnovu textu (4 – 6 bodov).
4. Porovnajzte vypracovanie svojej osnovy so spolužiakom.
5. Nájdite symboly susedných štátov v PARKU MINI EURÓPY na webovej stránke <http://cs.wikipedia.org/wiki/Mini-Europe>.
6. Ktorú stavbu zo Slovenska by ste vybrali vy ako symbol našej krajiny? Svoje tvrdenie odôvodnite.
7. Vytvorte 4- až 5-členné skupiny.
8. Porovnajzte vybrané symboly Slovenska.
9. Vyberte jeden iný symbol Slovenska (nie Modrý kostolík) za celú skupinu.
10. Nájdite na internete obrázky troch vybraných symbolov z PARKU MINI EURÓPY. Odôvodnite výber daného symbolu 1 – 2 vetami.
11. Zapište vety pod vytlačený obrázok a vytvorte plagát. (Úlohu môžete robiť aj s využitím tabletu.)

Úlohy k poslednému odseku textu

1. Vymenujte dve budovy, ktoré tvoria komplex stavieb spolu s Modrým kostolíkom.
2. Na základe aktuálne získaných informácií z internetu zhodnoťte správnosť tvrdenia v poslednej vete textu.

Záver

Učebný zdroj *Využitie poznatkov o sakrálnych stavbách na Slovensku v spoločenskovednom vzdelávaní* vznikol ako súčasť aktualizácie vzdelávacieho programu s názvom *Sakrálné stavby na Slovensku a ich využitie vo vyučovaní* prioritne pre účastníkov tohto vzdelávania, ktorého cieľom je rozšíriť profesijné kompetencie pedagógov v danej oblasti implementovaním danej témy do edukačného procesu. Tento aktualizčný vzdelávací program poskytuje učiteľom možnosť rozšíriť si a získať nové metódy práce s témou sakrálnych stavieb a včleňovať ich do svojej pedagogickej práce.

Cieľom učebného zdroja bolo vysvetliť podstatu zaradenia témy do ŠkVP, charakterizovať umelecký štýl a históriu vybraných sakrálnych stavieb a učiteľom, ktorí absolvujú aktualizčné vzdelávanie *Sakrálné stavby na Slovensku a ich využitie vo vyučovaní*, ponúknuť konkrétne návrhy zaradenia témy do pedagogickej praxe a možnosť jej využitia v nej, čím zlepšujú nielen svoju prácu, ale zvyšujú aj kreativitu žiakov a ich záujem o vyučovanie spoločenskovedných predmetov a zároveň rozvíjajú kľúčové kompetencie žiakov.

Prax učiteľov ukazuje, že je dôležité žiakom ponúknuť nové možnosti osvojovania si učiva, učenia sa a zlepšovať ich kreativitu. Tému sakrálnych stavieb môžeme chápať ako cestu, ktorá nielen zefektívňuje edukačný proces, ale zvyšuje aj hrdosť žiakov na svoju vlasť a umožňuje pozitívne vnímať kultúrno-historické hodnoty našej vlasti a zároveň vybudovať u žiakov návyk ochraňovať kultúrno-historické pamiatky a pamiatky UNESCO na Slovensku. Téma sakrálnych stavieb v sebe zároveň zahŕňa medzipredmetové vzťahy a prierezové témy. Je zameraná aj na čitateľskú gramotnosť prostredníctvom rôznych aktivít práce s textom. Učebný zdroj mapuje nielen teoretické poznatky, ale prináša aj množstvo praktických námetov, ktoré sú určené nielen účastníkom vzdelávania, ale aj ostatným pedagógom a ktoré môžu učitelia využiť vo svojej pedagogickej práci a zároveň ako inšpiráciu k vytváraniu ďalších vlastných učebných materiálov k téme sakrálnych stavieb na Slovensku.

Zoznam bibliografických odkazov

- BAČOVÁ, D., L. NOVAK DUCKÁ, M. ONUŠKOVÁ, 2014. *Projektové vyučovanie v edukačnom procese*. Bratislava: MPC Bratislava, 2014. 66 s. ISBN 978-80-565-0643-1.
- BAGIN, A., 1988. *Kostoly a kaplnky hlavného mesta SSR Bratislavy*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1988.
- ČIČO, M., M. KALINOVÁ, S. PAULUSOVÁ a kol., 2002. *Kalvárie a Krížové cesty na Slovensku*. Bratislava: Pamiatkový ústav. 408 s. ISBN 80-968632-1-5.
- DEBICKI, J., J. F. FAVRE, D. GRÜNEWALD, A. F. PIMENTEL, 2001. *Dejiny umenia maliarstvo – sochárstvo – architektúra*. Bratislava: Mladé letá. 149 s. (z francúzskeho originálu Histoire de l'art – peinture, sculpture, architecture; Paríž: Hachette Livre, 1995).
- DVOŘÁKOVÁ, V., 2009. *Kultúrne krásy Slovenska. Svetové kultúrne dedičstvo UNESCO*. Bratislava: Dajama, 2009. ISBN 978-80-89226-76-4.
- DUDÁŠ, M., I. GOJDIČ, M. ŠUKAJLOVÁ, 2007. *Kultúrne krásy Slovenska. Drevené kostoly*. Bratislava: Dajama. ISBN 978-80-89226-14-0.
- DULLA, M., H. MORAVČÍKOVÁ et al., 2005. *Architektúra na Slovensku. Stručné dejiny*. Bratislava: Slovart. ISBN 978-80-8085-079-1.
- GAVORA, P. et al., 2008. *Ako rozvíjať porozumenie textu u žiaka*. Nitra: Enigma, 2008. ISBN 978-80-89132-57-7.
- GAVORA, P., 1998/99. Školská gramotnosť verzus funkčná gramotnosť. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 1998/99, roč. 45, č. 5 – 6, s. 143-147.
- GAVORA, P., 2002/03. Metódy na zisťovanie porozumenia textu. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 2002/03, roč. 49, č. 9 – 10, s. 277-283.
- GLANCEY, J., 2007. *Veľký ilustrovaný poradca. Architektúra*. Bratislava: Slovart. ISBN 978-80-8085-354-9.
- GREGOROVÁ, J., J. LALKOVÁ, P. NAHÁLKA, E. ORAVCOVÁ, 2003. *Prezentácia architektonického dedičstva*. Skriptá. Bratislava: Vydavateľstvo STU Bratislava. ISBN 80-277-1873-8.

- HELDOVÁ, D., N. KAŠIAROVÁ, A. TOMENGOVÁ, 2011. *Metakognitívne stratégie učenia sa žiaka*. Bratislava: MPC. 60 s. ISBN 978-80-8052-372-5.
- HANULIAKOVÁ, D., 2013. Projektové vyučovanie a jeho hodnotenie. In: *Didaktika*. ISSN 1338-2845, 2013, roč. 6, č. 1, s. 2-7.
- JANOTA, I., 2008. *Rehole, kostoly a kláštory v Bratislave*. Bratislava: Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT. 180 s. ISBN 978-80-89218-65-3.
- KVASNICOVÁ, M., B. POLOMOVÁ, 2008. Sakrálna architektúra. In: Gregorová, J. a kol. *Prezentácia architektonického dedičstva II*. Bratislava: Perfekt. ISBN 978-80-8046-394.
- LACIKA, J., 2012. *1000 cirkevných pamiatok Slovenska: najkrajšie sakrálné stavby*. Bratislava: Ikar. ISBN 978-80-551-2852-8.
- LUKÁČOVÁ, E., D. ŠOLTĚSOVÁ, J. POHANIČOVÁ, 2003. *Dejiny architektúry a umenia stredoveku*. Skriptá. Komárno: Vydavateľstvo KT, 2003. ISBN 80-8056-366-7.
- LUKÁČOVÁ, E. et al., 1996. *Sakrálna architektúra na Slovensku*. Komárno: Vydavateľstvo KT, 1996.
- Ottov historický atlas Slovensko*. Bratislava: Ottovo nakladateľstvo, 2012. ISBN 978- 80-7360-834-7.
- PAVLÁT, L., 2005. *Židé – dejiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum. ISBN 80-86889-11-4.
- PODOLINSKÝ, Š., 2009. *Kultúrne krásy Slovenska. Románske kostoly*. Bratislava: Dajama. ISBN 978-80-89226-78-8.
- PODOLINSKÝ, Š., 2009. *Kultúrne krásy Slovenska. Gotické kostoly – vidiek*. Bratislava: Dajama. ISBN 978-80-89226-917.
- Slovensko. Ottova obrazová encyklopédia*. Bratislava: Ottovo nakladateľstvo, 2006. ISBN 80-7360-531-7.
- TOMENGOVÁ, A., 2010. *Čitateľské stratégie zlepšujúce schopnosť učiť sa* [online]. [cit. 30. októbra 2014]. Bratislava: MPC. 40 s. Dostupné z internetu: <http://www.mpc-edu.sk/library/files/tomengova_publikace_a5.indd.pdf>.
- TUREK, I., 2014. *Didaktika*. Bratislava: Iura Edition, spol. s r. o. 595 s. ISBN 978-80-8078-198-9.
- ZORMANOVÁ, L., 2012. *Výukové metódy v pedagogice*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4100-0.

Internetové zdroje

<http://www.muzeum.sk/dostol/>

<http://www.multikulti.sk/dok/kapitola-4.pdf>

<http://sk.wikipedia.org/wiki/Synag%C3%B3ga>

www.slovak-jewish-heritage.org

http://sk.wikipedia.org/wiki/Secesn%C3%A1_architekt%C3%BAr_na_Slovensku

http://en.wikipedia.org/wiki/Trinitarian_Church_of_Bratislava#media-viewer/File:Trinit%C3%A1rov_Bratislava_October_2006_001.jpg

http://sk.wikipedia.org/wiki/Kostol_a_kl%C3%A1%C5%A1tor_sv%C3%A4tej_Al%C5%BEbety_%28Bratislava%29

http://sk.wikipedia.org/wiki/Chr%C3%A1m_sv%C3%A4t%C3%A9ho_Mikul%C3%A1%C5%A1a_%28Star%C3%A9_Mesto%29#mediaviewer/File:Ba-St._Nicolaus_church.jpg

http://sk.wikipedia.org/wiki/Kostol_Nav%C5%A1t%C3%ADvenia_Panny_M%C3%A1rie_a_kl%C3%A1%C5%A1tor_Milosrdn%C3%BDch_bratov

Názov: **Využitie poznatkov o sakrálnych stavbách na Slovensku
v spoločenskovednom vzdelávaní**

Autori: PaedDr. Darina Bačová
Mgr. Beata Juráková
Mgr. Mária Onušková

Recenzenti: Mgr. Slávka Gécová
Mgr. Monika Rybárová

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave

Odborná redaktorka: Mgr. Terézia Peciarová

Grafická úprava: Ing. Monika Chovancová

Vydanie: 1.

Rok vydania: 2015

Počet strán: 70

ISBN **978-80-565-1109-1**